KUNSKAPSLYFTET – NÄSTA STORA FRIHETSREFORM

EN RAPPORT OM ATT FÖRVERKLIGA DET LIVSLÅNGA LÄRANDET

ABF OPINION
NO. 1

Detta är den första skriften i rapportserien ABF Opinion, som syftar till att bredda debatten kring frågor som utbildning, bildning, kultur, folkrörelser och ett inkluderande samhällsbygge. Utgångspunkten är Arbetarnas Bildningsförbunds idéprogram med den övergripande målsättningen att göra en annan värld möjlig genom att motverka klassamhället och stärka folkrörelserna.

Skribent: Thor Rutgersson
Redaktör: Peter Gustavsson
Form: Pontus Willebrand
Tryck: Billes, Göteborg 2016

För utgivningen ansvarar Arbetarnas Bildningsförbund.
Rapporten återfinns på abf.se och är fri för nedladdning och upptryckning.

© Arbetarnas Bildningsförbund 2016

ARBETARNAS BILDNINGSFÖRBUND
OLOF PALMES GATA 9
101 30 STOCKHOLM

ABF.SE
FACEBOOK.COM/ARBETARNASBILDNINGSFORBUND
INFO@ABF.SE

KUNSKAPSLYFTET
– NÄSTA STORA FRIHETSREFORM

EN RAPPORT OM ATT FÖRVERKLIGA DET LIVSLÅNGA LÄRANDET

6 FÖRORD

8 SAMMANFATTNING OCH REKOMMENDATIONER

14 KUNSKAPSLYFTET 1998–2002
Vad var Kunskapslyftet? 15
Ett svar på samhällsutvecklingen16
Tanken om det livslånga lärandet 16
En samhällssatsning 18
Utvärderingarna 18
Slutsatser och lärdomar 20

24 ABF-SKOLAN – OCH KORTTIDSSTUDIESTÖDET SOM FÖRSVANN
Vad var ABF-skolan? 25
Låga trösklar för studieovana 26
ABF-skolans historia och utveckling 27

32 ETT NYTT KUNSKAPSLYFT FÖR 2016 OCH FRAMÅT
Vad är det nya Kunskapslyftet? 33
Upplägg för det nya Kunskapslyftet 34
Kvalitetstänk i det nya Kunskapslyftet 36
Samarbete över politikområden 37
Ungdomar som varken arbetar eller studerar 37
Folkbildning för nyanlända 38
Kommitté för validering

38 INSPIRATION FRÅN DEN EUROPEISKA DISKURSEN
Den europeiska diskussionen och SOLIDAR 39
Framtidens jobb kräver utbildning 39
Vägen från marginalisering till inkludering 40
Det aktiva deltagandet är nyckeln 42

44 VAD STUDIEFÖRBUNDEN GÖR OCH KAN GÖRA
Ett dokumenterat behov 45
ABF Vux – Folkbildningen som förebild 46
ABF Elvira – individanpassad framtidsstrategi 46
Omfattande verksamhet med asylsökande 47
Studiecenter i samarbete med etniska kulturföreningar 48
Språngbräda och andra chans för ungdomar som varken arbetar eller studerar 49
Validering hos studieförbunden 50
Praktik och beredskapsarbeten genom studieförbunden 51

6

FÖRORD

Det första kunskapslyftet, som genomfördes åren kring millennieskiftet, var en av de viktigaste samhällsreformerna i modern tid – som det pratas oförtjänt lite om.

Denna frihetsreform möjliggjorde för väldigt många människor med kort formell utbildning att skaffa sig kunskaper för att kunna ta sig vidare i livet och på arbetsmarknaden.

Just därför är det en sådan tragedi att den förra regeringen valde att kasta bort tolv års arbete med att förvandla livslångt lärande från en stolt vision till en praktisk verklighet. Det har minskat möjligheterna för många människor som befinner sig mitt i livet och möter ett snabbt föränderligt samhälle och en lika snabbt föränderlig arbetsmarknad. Och det ersattes med många gånger meningslösa program som syftade till att skapa en låglönemarknad – en hävstång för att slå sönder den svenska jämlikhetsmodellen. Detta i stället för att investera i att ge människor kunskaper och kompetenser.

Nu finns viljan från regeringen för att bygga ett nytt kunskapslyft, men dess former är fortfarande ganska lösa i kanterna. Därför känns det naturligt att det nya kunskapslyftet står i fokus när Arbetarnas Bildningsförbund nu höjer svansföringen i samhällsdebatten och ger ut sin första opinionsbildande rapport i serien ABF Opinion.

Som rapportförfattaren Thor Rutgersson övertygande argumenterar för så finns det väldigt mycket att lära av det första kunskapslyftet. För ska man lyckas förverkliga ett livslångt lärande för alla bör man ge mest till de som fått minst. Och då räcker det inte med att skapa fler utbildningsplatser. Studiemotiverande och uppsökande insatser, öppen verksamhet och fungerande studiefinansieringssystem för vuxna deltagare är nödvändiga komponenter för att kunskapslyftet ska nå de som mest av allt behöver det – och de som löper störst risk för marginalisering och arbetslöshet.

ABF och de övriga studieförbunden gör redan mycket för att ge människor verktyg för att förändra sina liv och sina förutsättningar på arbetsmarknaden. Som rapporten visar kan och vill vi göra mycket mer, och vi har tillgång till unika förutsättningar och nätverk för att göra det. Om regeringen har den politiska viljan och modet att förändra kan vi vara med och utforma nästa stora frihetsreform.

Helén Pettersson

Förbundsordförande,
Arbetarnas Bildningsförbund

8

SAMMANFATTNING OCH REKOMMENDATIONER

Lärdomarna från det första Kunskapslyftet (1998–2002) visar att individanpassning av utbildning och aktivt lärande är centralt för att höja kunskapsnivån och hjälpa människor vidare i såväl arbete som i samhället och privat.

Folkbildningen har metoderna och kunskapen för just sådana insatser, något som bland annat ABF-skolan visade med lyckade insatser för LO-medlemmar som kunde studera till gymnasiekompetens under 00-talet. När det korttidsstudiestöd som möjliggjorde ABF-skolan togs bort 2007 stod 20 000 människor i kö till utbildningsformen, dubbelt så många som genomgått utbildningen året innan.[1]

I det nya Kunskapslyftet vill regeringen återigen höja kunskapsnivån och stärka människor i arbets- och samhällsliv. Många av målen känns igen från 90-talet. Därför är det extra viktigt att redan från början inkorporera folkbildningen och låta studieförbunden vara delaktiga i satsningen.

Folkbildningen kan bidra med de pusselbitar som krävs för att en människa i utanförskap ska våga och vilja studera och söka nästa steg i sin utveckling. Lärdomar från den europeiska diskussionen visar att just sådana mellanliggande steg är avgörande för att utbildningsreformer ska lyckas. Studieförbunden har verksamheterna och kontaktytorna (med medlems- och samarbetsorganisationer) för att ta människor genom hela utbildningskedjan, från uppsökeri och validering till utbildning, praktik och arbete.

För att utbildningsinsatserna ska nå ungdomar som varken arbetar eller studerar – eller nyanlända eller långtidsarbetslösa – krävs mycket arbete med socialt sammanhang och självkänsla.

I den här skriften kan du läsa om lärdomarna från det första Kunskapslyftet såväl som det vi vet om upplägget för det nya. Vi går igenom den lyckade ABF-skolan och andra ABF-verksamheter som visar vad folkbildningen kan bidra med. Vi tittar även på lärdomar från Europa och vi lämnar rekommendationer för studieförbundens unika roll i det nya Kunskapslyftet.

ABF har tagit fram konkreta förslag på insatser och åtgärder som studieförbunden med kort varsel kan starta för att bidra till en aktiv sysselsättnings- och utbildningspolitik. Förslagen fokuserar särskilt på de mellanliggande steg och individanpassade åtgärder som är nödvändiga för att marginaliserade grupper ska kunna ta sig från utanförskap till studier, arbete och samhällsengagemang. Studieförbunden och folkbildningen har både kunskapen och kontaktnäten för att arbeta med sådana insatser och är således en nödvändig pusselbit i det nya Kunskapslyftet.

ABFs utgångspunkter är att ta vara på och utveckla det ABF och övriga studieförbund gjort tidigare utveckla och förbättra det ABF och övriga studieförbund gör idag.

1. ABF – Dråpslag för vuxenutbildningen, 2007, på ABFs hemsida 1/4/16

ABFs förslag kännetecknas av följande ledord:

- uppsökande
- lokalt
- introduktion/förberedande
- behovsanpassat
- motiverande
- flexibelt
- mätbart
- självförtroende- och självbildsbyggande

REKOMMENDATIONER FÖR STUDIEFÖRBUNDENS UNIKA INSATSER I DET NYA KUNSKAPSLYFTET:

STUDIEMOTIVERANDE OCH STUDIEFÖRBEREDANDE INSATSER

Att vara kortutbildad kan betyda många saker. Det kan vara att du inte har gymnasiekompetens och därmed behörighet till högre studier – eller så har du en gymnasieutbildning som inte automatiskt ger behörighet. Många människor började arbeta i tidig ålder och fullbordade aldrig sin skolgång.

På en ständigt föränderlig arbetsmarknad är det viktigt att uppdatera sina kunskaper och skapa möjligheter för omställning. En modell liknande ABF-skolan, som kombinerar arbete och studier, skulle ge de här målgrupperna möjlighet att komplettera sina kunskaper och nå högskolebehörighet.

För människor med kort utbildning som är arbetslösa kan mellanliggande steg vara nödvändiga eftersom lång tid i arbetslöshet skadar en människas självbild och självförtroende. Studieförbunden kan arbeta med studiemotiverande insatser för att skapa vägar framåt.

ABF FÖRESLÅR ATT:

- studieförbunden tilldelas särskilda medel för studieförberedande och studiemotiverande insatser som ska leda till Komvux, folkhögskola eller högskola/universitet
- korttidsstudiestödet återinförs och utvidgas för att möjliggöra en kombination av arbete och studier så att människor i arbete kan skaffa sig högskolebehörighet på arbetstid, modell ABF-skolan

SJÄLVFÖRTROENDE OCH SJÄLVBILD HOS UNGA ARBETSLÖSA

Bland kortutbildade finns en specifik målgrupp som vi särskilt vill lyfta fram – unga som varken arbetar eller studerar, så kallade NEET:s[2]. Här krävs insatser med låga trösklar, som kan motivera och skapa mod att ta nästa steg. ABF och övriga studieförbund kan tillsammans med sina medlemsorganisationer bygga öppna verksamheter där fokus ligger på förtroendebyggande insatser. I folkbildningen finns kunskap och kompetens för att i grupp arbeta med självförtroende och självbild. Den här målgruppen behöver studiemotiverande insatser som förbereder dem för folkhögskola eller högskola/universitet. Deltagarna behöver också individuella lösningar med personlig handledning, något studieförbunden skulle kunna ombesörja om särskilda medel tillsattes.

ABF FÖRESLÅR ATT:

- särskilda medel görs tillgängliga för studieförbunden för att kunna arbeta med NEET:s i öppna verksamheter och med individuell handledning
- möjligheter tas fram för studieförbunden att samverka med Arbetsförmedlingen och andra myndigheter så att NEET:s kan finnas i studieförbundens öppna, studieförberedande verksamhet

2. ILO – What does NEETs mean and why is the concept so easily misinterpreted?, 2015, på ILO:s hemsida 28/2/16

INSATSER FÖR ASYLSÖKANDE OCH NYANLÄNDA

Gemensamt för alla nyanlända är behovet av kunskaper i svenska och orientering i det svenska samhället. För nyanlända med högre utbildning är det oftast just detta som står i vägen för en snabb ingång på den svenska arbetsmarknaden. Samtidigt bär de flesta nyanlända på tunga minnen och trauman från konflikter, flykt och krig. Folkbildningen erbjuder säkra miljöer och möjlighet till både individanpassning och gruppdynamik. Studieförbunden har också ett brett kontaktnät med etniska kulturföreningar och andra organisationer som kan hjälpa till med samhällsorienteringen.

Det riktade stödet för studieförbundens arbete med asylsökande måste fortsätta och utökas. Studieförbunden behöver också få möjlighet att jobba med öppna verksamheter utanför folkbildningens nuvarande regelverk. Studieförbunden kan ge stöd för ensamkommande att förbereda sig för högskolestudier tillsammans med unga som varken arbetar eller studerar.

ABF FÖRESLÅR ATT:

- särskilda medel till studieförbunden, för verksamhet med asylsökande, utvidgas och förlängs
- studieförbunden får möjlighet att jobba med öppna verksamhetsformer utanför studiecirkel, kulturarrangemang och annan folkbildningsverksamhet – för att skapa lågtröskelverksamhet som bygger förtroende, skapar gemenskap och bygger självförtroende och självbild
- folkbildningen får särskilda medel för studieförberedande insatser för ensamkommande

FOLKBILDNINGSMÄSSIG VUXENUTBILDNING

ABF och övriga studieförbund kan bedriva en individanpassad vuxenutbildning med folkbildningspedagogik, inom ramen för Komvux, som passar alla som behöver komplettera sina kunskaper för att nå nya mål. Lärdomar från det första Kunskapslyftet visar att individanpassad undervisning med deltagarstyrning och positiv social samvaro ger de bästa resultaten. Alla de komponenterna finns i studieförbundens pedagogik vilket gör ABF och övriga studieförbund till särskilt lämpliga utförare av vuxenutbildning i det nya Kunskapslyftet.

ABF FÖRESLÅR ATT:

- åtgärder införs som underlättar för studieförbunden att bedriva vuxenutbildningen inom ramen för Komvux utan att nödvändigtvis behöva skapa separata utbildningsföretag

VALIDERING AV ARBETSLÖSA

Kunskap kommer i många olika former. Vi lär oss genom att arbeta, genom engagemang i civilsamhället och genom hobbyer och intressen. I en situation där den tillgängliga arbetskraften inte helt matchar arbetsmarknadens behov blir det extra viktigt att se och lyfta fram även kunskaper som inte kommer från formell utbildning. Studieförbunden kan arbeta med validering av sådana kunskaper. Studieförbundens intresseorganisation har tagit fram valideringsmoduler som ett steg mot ett gemensamt NQF – National Qualification Framework. Satsningen är en del av EQF – European Qualification Framework[3]. Studieförbunden har också många olika verksamheter där kunskaper kan prövas i praktiken.

Med valideringsinsatserna finns också möjlighet att identifiera vilka kunskapsluckor deltagarna har, som skulle kunna kompletteras genom vidare studier. ABF och övriga studieförbund kan hjälpa till med planering, genomförande och utvärdering av sådana insatser. För deltagarna kan det handla om att lära sig mer avancerad svenska, som fackspråk inom vissa yrkesområden, eller om miljö-, arbetsmiljö- och fackliga frågor.

ABF FÖRESLÅR ATT:

- studieförbunden får uppdraget att arbeta med validering
- ABF och övriga studieförbund får i uppdrag att utforma individuella handlingsplaner för validerade arbetslösa. Studieförbunden kan sedan hjälpa deltagarna mot vidare insatser som utbildning eller jobb

UPPSÖKANDE VERKSAMHET

Studieförbunden är bra på att arbeta uppsökande, med motiverande insatser för att nå fram till personer som inte själva söker upp utbildningsmöjligheter. Uppsökande verksamhet kan ske i samarbete med exempelvis Arbetsförmedlingen och Migrationsverket, men studieförbunden har andra ingångar till människor genom våra medlemsorganisationer och deras interna strukturer. För ABF handlar det om fackliga organisationer, kulturföreningar, pensionärsorga-

3. Studieförbunden – Valideringsgruppen, 2015, på Studieförbundens hemsida 28/2/16.

nisationer, funktionshindersorganisationer och andra medlemsorganisationer. Det uppsökande arbetet kan ske både i bostadsområden, på arbetsplatser och vid asylboenden.

ABF FÖRESLÅR ATT:

- studieförbunden får i uppdrag att genomföra ett brett inventeringsarbete med fokus på korttidsutbildade
- studieförbunden ska ha möjlighet att utbilda handledare för att introducera, inventera och hjälpa arbetslösa

PRAKTIK OCH BEREDSKAPSARBETEN I IDEELL SEKTOR

FAS 3 avvecklas. Det tycker vi är bra. Istället ser vi gärna olika former av beredskapsarbeten i exempelvis ideella sektorn. Studieförbundens verksamhet är generellt bred och erbjuder många aktiviteter som kan fungera som trappsteg för sjukskrivna, långtidsarbetslösa och människor i behov av ny inspiration och riktning. Bland studieförbundens medlemsorganisationer finns sedan alla typer av verksamheter som ofta är i behov av ytterligare personalresurser. Studieförbunden kan matcha deltagare mot sådana beredskapsarbeten, utifrån önskemål och kompetenser.

För att hitta meningsfulla praktikplatser och arbetstillfällen kan studieförbunden inventera och söka upp organisationer och företag inom bland annat ideell sektor. Detta ska ske i samverkan med Arbetsförmedlingen. Utifrån individuella handlingsplaner ska ABF ha möjlighet att matcha individer hos rätt arbetsgivare.

Det är viktigt att det inom ramen för dessa arbeten finns möjligheter för berörda att kunna kombinera arbete med kompetensutveckling. Här kan ABF och övriga studieförbund stå för olika studiemotiverande insatser vilka kan kombineras med arbete.

Handledare i ideella sektorn ska vara utbildade. ABF rekommenderar som minst en tre dagar lång utbildning för handledare som är framarbetad av Studieförbund i samverkan.

Insatsen kan genomföras i samverkan mellan studieförbund, organisationer i ideell sektor och Arbetsförmedlingen – och vara en del av ”lönebidragen”.

ABF FÖRESLÅR ATT:

- studieförbunden får i uppdrag att erbjuda utbildning för handledare i ideell sektor – för att kunna leda beredskapsinsatser
- studieförbunden får medel för att anordna introduktionsutbildningar med praktik, på minst 26 veckor
- studieförbunden ges möjlighet att anställa (beredskapsarbeten) inom ramen för ordinarie lönebidrag – för att kombinera anställning med jobb och studiemotiverande/studievaliderande insatser. Arbetsinsatser behövs brett i olika delar av ideell sektor. Det kan handla om tjänster som vaktmästare, handläggare, ungdomsledare och andra resurser som skulle öka möjligheterna för kultur-och föreningslivet att göra god verksamhet

ABF VILL ARBETA MED FÖLJANDE FLÖDE BASERAT PÅ ETT HELHETSPERSPEKTIV:

- uppsökande verksamhet med behovsinventering
- introduktions-och motivationskurser
- utbildning och praktik
- validering
- gå vidare till arbete eller formell utbildning

ABF och de andra studieförbunden har en unik möjlighet att följa och stötta människor genom hela resan från utanförskap till arbete eller studier. Genom nätverk och kontakter i civilsamhället, inklusive fackliga organisationer, kan uppsökande verksamhet bedrivas framgångsrikt och mot olika målgrupper. I nästa steg tacklas specifika utmaningar. Det kan handla om ungdomar som haft problem i skolan och behöver motivation och hjälp med sin självbild eller om nyanlända svenskar som behöver samhällsorientering, bland annat. I nästa steg sker utbildning och praktik där studieförbunden antingen arrangerar eller slussar vidare. Studieförbunden kan sedan validera informella kunskaper eller kunskaper från folkbildning och annan icke-formell utbildning med de ramverk och system som nu utvecklas. Avslutningsvis kan studieförbunden även finnas där i kontakt med arbetslivet eller högre utbildning.

14

KUNSKAPSLYFTET 1998–2002

VAD VAR KUNSKAPSLYFTET?

Det första Kunskapslyftet var 1990-talets stora vuxenutbildningsreform. Arbetslösheten i Sverige hade nått volymer som inte skådats sedan 1930-talet. Det var tydligt att samhället stod inför stora omställningar. Under 1997–2002 skapades hundratusentals nya vuxenutbildningsplatser, i första hand för arbetslösa[4]. Utvecklingen startade redan 1993, då kommunerna tilldelades resurser motsvarande 33 000 heltidsstuderande per år för att kunna erbjuda nya studiemöjligheter för arbetslösa. En parlamentarisk utredning tillsattes 1995 för att ytterligare konkretisera en strategi för ett nationellt kunskapslyft. ”Kunskapslyftskommittén” kom fram till att det livslånga lärandet är avgörande för att möta framtidens fluktuerande arbetsmarknad. Kunskapslyftet startade som faktisk satsning 1998, då kommunerna tilldelades resurser motsvarande 100 000 heltidsstuderande per år[5].

Målet med kunskapslyftet var bland annat att halvera den öppna arbetslösheten (från åtta till fyra procent), skapa tillväxt genom humankapital och att förnya och förbättra den kommunala vuxenutbildningen – vilket till stor del skedde genom att tillåta externa aktörer. När satsningen avslutades, 2002, hade fler än 800 000 människor utbildats. Ett fortlöpande stöd med kommunala medel för motsvarande 46 000 heltidsstuderande per år upprättades 2003 och regeringspropositionen ”Vuxnas lärande och utvecklingen av vuxenutbildningen” (prop. 2000/01:72) innehöll mål och riktlinjer som skulle garantera ett fortsatt fokus på vuxenutbildning och livslångt lärande[6].

När den borgerliga regeringen tillträdde, 2006, ändrades dock visionen markant. Alliansen avskaffade det öronmärkta stödet till Komvux och sänkte de statliga bidragen till vuxenutbildningen. Planerna för en specifik vuxenutbildningslag och en myndighet för vuxnas lärande skrotades och hela skolsystemet gjordes om[7].

4. Lumsden Wass, K – Vuxenutbildning i omvandling. Kunskapslyftet som ett sätt att organisera förnyelse, Acta Universitatis Gothoburgensis, 2004
5. Salin, S – Den formella vuxenutbildningen, Lärarnas Historia, mars 2010
6. Salin, S – Den formella vuxenutbildningen, Lärarnas Historia, mars 2010
7. Salin, S – Den formella vuxenutbildningen, Lärarnas Historia, mars 2010

ETT SVAR PÅ SAMHÄLLSUTVECKLINGEN

I början av 1990-talet var vuxenutbildningen inte direkt prioriterad. Endast fyra procent av Skolverkets forskningsanslag spenderades på vuxenutbildning och anställda inom det privata näringslivet hade en låg utbildningsnivå jämfört med andra OECD-länder, mycket på grund av att de erbjöds mindre fortbildningsmöjligheter än offentliganställda. 2,4 miljoner människor i arbetsför ålder hade endast tvåårig gymnasial utbildning[8].

Samtidigt stod Sverige inför en växande arbetslöshet. Våren 1996 var den öppna arbetslösheten över sju procent (den skulle komma att växa ytterligare) och drygt hälften av de arbetslösa var under 35 år. Sysselsättningsgraden för människor med utomeuropeisk bakgrund minskade kraftigt och antalet långtidsarbetslösa ökade. Fler och fler jobb krävde högre utbildning och kompetens[9].

Utvecklingen var inte unik för Sverige. 1997 träffades OECD-ländernas arbetsmarknadsministrar och enades om en strategi för livslångt lärande med utgångspunkt i ”samhällelig och individuell utveckling”. Även ländernas utbildningsministrar träffades och fastslog att vuxnas lärande är en viktig del av det livslånga lärandet. I korta drag innebar samsynen ett ökat fokus på utbildningsinsatser för att främja arbete och tillväxt[10].

Sverige hade dock redan 1995 tillsatt en parlamentarisk kommitté för att utreda en nysatsning på vuxnas lärande (Regeringsbeslut, U1995:09) och regeringen kunde i sysselsättningspropositionen 1995/96 presentera en omfattande satsning på vuxnas lärande. Även i tillväxtpropositionen från samma år (Proposition, 1995/96:150) beskrevs utbildningsinsatserna som centrala för tillväxt och sysselsättning. Kort efter OECD-ländernas enande kring stärkt fokus på vuxenutbildning kunde Sverige rulla ut en satsning på vuxenutbildning – som kom att heta ”Kunskapslyftet”[11].

”Kunskapslyftskommitén” tillkallades av dåvarande skolminister (nuvarande arbetsmarknadsminister) Ylva Johansson och utgjordes alltså av ledamöter från samtliga dåvarande riksdagspartier – däribland tidigare moderata skolministern (senare justitieminister) Beatrice Ask[12]. Det är i ljuset av detta beklagligt att visionen inte fick leva kvar efter alliansregeringens tillträde, 2006.

TANKEN OM DET LIVSLÅNGA LÄRANDET

En central tanke i Kunskapslyftet var att nå människor med låg utbildningsnivå och få dem att komplettera och uppdatera sina kompetenser. Idén om det livslånga lärandet som en viktig komponent för att matcha

> ”I korta drag innebar samsynen ett ökat fokus på utbildningsinsatser för att främja arbete och tillväxt”

8. Nordström, G, Bengtsson-Sandberg, K – Kunskapslyftet, ett lyft för hela själen (Rapport 2:2004), Encell och Högskolan för lärande och kommunikation, 2004

9. Nordström, G, Bengtsson-Sandberg, K – Kunskapslyftet, ett lyft för hela själen (Rapport 2:2004), Encell och Högskolan för lärande och kommunikation, 2004

10. Nordström, G, Bengtsson-Sandberg, K – Kunskapslyftet, ett lyft för hela själen (Rapport 2:2004), Encell och Högskolan för lärande och kommunikation, 2004

11. Nordström, G, Bengtsson-Sandberg, K – Kunskapslyftet, ett lyft för hela själen (Rapport 2:2004), Encell och Högskolan för lärande och kommunikation, 2004

12. Kunskapsbygget 2000 – Det livslånga lärandet (SOU 2000:28), Utbildningsdepartementet, 2000

en arbetsmarknad i ständig förändring – där jobben flyttar när branscher växer och krymper – kombinerades med den mer ideologiska uppfattningen att ett gott samhälle är ett samhälle med människor som ständigt växer och utvecklas.

En utmaning med ovanstående vision var att nå människor och få dem att fundera på vidareutbildning. Som ett led i detta fick fackföreningar ekonomiskt stöd för uppsökande verksamhet. Fackföreningarna utbildade ”uppsökare” som informerade om satsningen och gav råd och stöd till potentiella deltagare.[13]

Att studera kräver inte bara tid och lust utan även ekonomiska förutsättningar. Ett särskilt studiebidrag (UBS) för i första hand arbetslösa människor mellan 25 och 55 år togs fram med syfte att växelverka med A-kassan och på så sätt möjliggöra vidareutbildning istället för arbetslöshet. Det fanns också möjlighet att få särskilt studiebidrag om en arbetstagare tog studieledigt och under studietiden ersattes av en arbetssökande. Ersättningen matchade A-kassans nivåer och betalades ut som längst under ett studieår för studier på grundskole- och gymnasienivå[14]. Senare infördes även ett särskilt vuxenstudiestöd för människor över 25 som arbetat mer än fyra år. Det var bidrag på runt 5000 i månaden, med möjlighet att även låna en del pengar. Det fanns extra bidrag för de som hade barn och så vidare[15].

Det som utmärkte Kunskapslyftet från andra utbildningsreformer var ambitionen att deltagarnas önskemål, behov och förutsättningar skulle styra och forma satsningen. Särskilt lågutbildade skulle via Kunskapslyftet få förutsättningar att söka sig vidare i arbetslivet. En treårig gymnasieutbildning som grundnivå var målsättningen och skulle skapa förutsättningar för människor att byta yrkesbana eller studieinriktning. För att kunna skapa en mångfald av valmöjligheter – som kunde möta individuella behov och önskemål – var olika utbildningsanordnare och stor kommunal frihet viktiga nycklar i satsningen. Men även samarbeten över kommungränser och mellan Arbetsförmedlingen, kommunerna och olika arbetsgivare skulle bädda för möjligheter att individanpassa utbildningsinsatserna. Folkbildningen sågs som ett komplement till kommunal vuxenutbildning och folkbildningsmässiga arbetsformer lyftes initialt fram som viktiga för att möta olika lärstilar hos deltagarna. Folkbildningsrådet fick medel motsvarande 10 000 heltidsstuderande per år för att främja kompletterande verksamheter. Olika metoder prövades också kommunalt för att uppnå individanpassad utbildning, exempelvis studie- och arbetsorienteringskurser, individuell studievägledning, kunskapsprövning/certifiering, distansutbildning och lärcentrum[16].

Deltagarna i kunskapslyftet var till två tredjedelar kvinnor. Medelål-

13. Nordström, G, Bengtsson-Sandberg, K – Kunskapslyftet, ett lyft för hela själen (Rapport 2:2004), Encell och Högskolan för lärande och kommunikation, 2004

14. Nordström, G, Bengtsson-Sandberg, K – Kunskapslyftet, ett lyft för hela själen (Rapport 2:2004), Encell och Högskolan för lärande och kommunikation, 2004

15. Telefonintervju med Olof Sand, 26/2/16, intervjuare: Thor Rutgersson

16. Nordström, G, Bengtsson-Sandberg, K – Kunskapslyftet, ett lyft för hela själen (Rapport 2:2004), Encell och Högskolan för lärande och kommunikation, 2004

dern låg på 32 år. De flesta studerande hade en tidigare utbildningsnivå på, som mest, tvåårigt gymnasium.[17]

EN SAMHÄLLSSATSNING

Eftersom Kunskapslyftets mål inkluderade flera områden (bland annat utbildning, tillväxt och jämställdhet) berördes flera departement av satsningen: ett viktigt mål med Kunskapslyftet var som tidigare nämnts att öka självförtroendet hos deltagarna – för ökad egenmakt över både arbete och fritid. Ur arbetsmarknadssynpunkt skulle satsningen både främja lärande i arbete och skapa en omställningsförmåga för att möta nya kompetenskrav. Det var med andra ord tre intressen som skulle bejakas: arbetsmarknaden, arbetstagarna/individen och samhället. Av den anledningen tillsattes en delegation med ledamöter från Utbildnings-, Finans-, Arbetsmarknads-, Inrikes- och Näringsdepartementen. Delegationens roll var bland annat att ta fram kriterier för fördelning av statsbidrag mellan kommunerna. Alla beslut fattades dock av regeringen, efter beredning i delegationen. Bidraget fördelades bland annat efter arbetslöshetsnivå och utbildningsnivå. Arbetsordningen skapade förutsättningar att anpassa systemet efterhand men var hela tiden tänkt som en tidsbegränsad ordning. Delegationens uppgifter uppgick i Skolverkets 1998.[18] Tillvägagångsättet tyder dock på att regeringen hade en tidig och tydlig ambition att kunskapslyftet skulle verka samhällsomdanande.

UTVÄRDERINGARNA

Kommunerna hade ett eget ansvar att lokalt utvärdera och följa upp Kunskapslyftet. Skolverket fick i uppgift att utvärdera nationellt och Kunskapslyftskommittén fick ett tilläggsdirektiv att genomföra en egen utvärdering av genomförandet och effekterna av satsningen. Kommittén tog hjälp av högskolor och myndigheter i sin utvärdering.[19]

I sin rapport från 2004 har Gunilla Nordström och Karin Bengtsson-Sandberg från Högskolan för lärande och kommunikation (Jönköpings Universitet) och Encell (Nationellt kompetenscenter för livslångt lärande) tittat närmare på alla de här utvärderingarna och försökt skapa en sammantagen bild baserat bland annat på informationen från kommunerna, Skolverket och Kunskapslyftskommittén. De konstaterar att deltagarna i Kunskapslyftet fortsatte till annan utbildning i högre utsträckning än deltagare i arbetsmarknadsutbildningar. Satsningen fick inte önskad effekt när det gällde rörlighet mellan olika yrkesbranscher men lyckades med att minska nivåskillnader i utbildningsgrad mellan olika delar av landet. Varannan deltagare med ettårig gymnasial utbildning gjorde minst ett nivålyft i utbildningsnivån enligt Skolverkets uppföljningar. Arbetslösheten nära nog halverades under åren som Kun-

17. Axelsson, R, Westerlund, O – Deltagare i Kunskapslyftet höstterminen 1997 och jämförelsegrupper (No. 498), Umeå universitet, 1999

18. Nordström, G, Bengtsson-Sandberg, K – Kunskapslyftet, ett lyft för hela själen (Rapport 2:2004), Encell och Högskolan för lärande och kommunikation, 2004

19. Nordström, G, Bengtsson-Sandberg, K – Kunskapslyftet, ett lyft för hela själen (Rapport 2:2004), Encell och Högskolan för lärande och kommunikation, 2004

skapslyftet var aktivt – men att räkna på arbetslöshet är en komplex uppgift och en del utvärderingar menar att det inte går att dra några direkta kopplingar mellan Kunskapslyftet och den minskade arbetslösheten.[20]

Nordström och Bengtsson-Sandberg påpekar att ingen av utvärderingarna visar hur individer har kunnat påverka Kunskapslyftet. Däremot visar utvärderingarna att deltagarna upplevde att studierna gav ökad social kompetens och självförtroende, personligt ansvarstagande och samhällsdeltagande. Även förmågan att tänka kritiskt och självständigt ökade hos deltagarna, som också ansåg att de blivit mer nyfikna och engagerade i och med sitt deltagande. Många uppgav att de upplevde en revanschkänsla när de införskaffat treårig gymnasiekompetens – och att de genom satsningen fått ett större socialt kontaktnät.

> **Däremot visar utvärderingarna att deltagarna upplevde att studierna gav ökad social kompetens och självförtroende, personligt ansvarstagande och samhällsdeltagande.”**

En annan studie från Jönköpings Universitet visar att framgångsfaktorerna – när olika deltagares intryck jämförs – var lärare som kunde ta tillvara individers erfarenheter och som inkorporerade en hög grad eget arbete och självständigt tänkande i studierna.[21] Egna och unika studieplaner var en nyckel till goda resultat.[22] I de fallen där deltagarna varit mindre nöjda var just statisk undervisning utan påverkansmöjlighet ett av de vanligaste skälen.[23]

De särskilda studiestöden lyfts fram som en framgångsfaktor. Steget till studier blev lättare av möjligheten att behålla en liknande inkomstnivå som tidigare[24]. Men utvärderingarna visar också att avslag och avbrutet stöd satte käppar i hjulet för många deltagares studier. De som råkade ut för sådant strul upplevde ofta en bristande koordination mellan inblandade institutioner[25]. Bristande organisation, dålig information och samordning är återkommande klagomål från deltagare i flera utvärderingar.[26] Även en alltför hög studietakt och – återigen – dålig individuell anpassning gjorde att en del deltagare kände sig tvungna att avbryta.[27]

Speciellt drabbade av ovanstående brister blev de med funktionshinder – som i större utsträckning än andra deltagare blev tvungna att avbryta studierna. Orsakerna till detta tros ha varit brist på hjälpmedel och anpassning.[28]

20. Sandelius, J. T – Bredd eller djup i Kunskapslyftet, Länsstyrelsen i Kalmar län, 2000

21. Chaib, C – Undervisningsformer inom Kunskapslyftet – En studie av fyra utbildningar i Nässjö och Vetlanda, Högskolan för lärande och kommunikation, 2000

22. Lander, R, Larson, M – Kunskapslyftets effekter på kort sikt (No. 2000:07). Göteborgs universitet, 2000

23. Chaib, C – Undervisningsformer inom Kunskapslyftet – En studie av fyra utbildningar i Nässjö och Vetlanda, Högskolan för lärande och kommunikation, 2000

24. Nordström, G, Bengtsson-Sandberg, K – Kunskapslyftet, ett lyft för hela själen (Rapport 2:2004), Encell och Högskolan för lärande och kommunikation, 2004

25. Ålander, L – Avnämarna och Kunskapslyftet, Umeå Centre for Evaluation Research, 2000

26. Ålander, L – Avnämarna och Kunskapslyftet, Umeå Centre for Evaluation Research, 2000

27. Elvin, S – Nya kunskaper, nya möjligheter! – Vuxenstuderandes upplevelser av studier genom kunskapslyftet, Stockholms universitet, 2002

28. HANDU – Kunskapslyft för alla? Om att vara funktionshindrad och studera som vuxen, Utredningsinstitutet HANDU AB, 2002

SLUTSATSER OCH LÄRDOMAR

Precis som Nordström och Bengtsson-Sandberg med flera påvisar i sina rapporter är det svårt att bevisa ett samband mellan den minskade arbetslösheten och Kunskapslyftet. Det går inte heller att utläsa någon faktiskt inkomsthöjning för deltagarna efter genomgången utbildning, även om det finns rapporter som visar på en generell ökningseffekt vid deltagande i vuxenutbildning.[29] Det finns rapporter som tyder på att Kunskapslyftet fick större effekter för människor i storstadsregionerna,[30] vilket indikerar ett visst mellanrum mellan den teoretiska verkligheten (när satsningen skissades fram) och de faktiska lokala förutsättningarna. Generellt verkar just detta ha varit ett problem, likt i de flesta stora satsningar – de stora orden och övergripande målen försvinner i den faktiska verksamheten.[31] Det skapades helt enkelt en otydlighet när beställaren (regeringen) tydligt definierade stora övergripande mål – som individanpassad utbildning – men sedan gav ansvaret till en tillfällig delegation, organisationsfrihet till kommunerna och utförandefrihet till olika utbildningsaktörer. Konkurrensförhållandet mellan olika aktörer skapade förvirring, hos kommunerna, kring var fokus skulle ligga – och även konflikter kring att kommunens egen vuxenutbildning fick orättvisa fördelar[32]. Även relationen och organiseringen med Arbetsförmedlingen var otydlig och stundtals uppstod en konkurrenssituation mellan reguljära arbetsmarknadsutbildningar och Kunskapslyftet.[33] Samarbete med Socialförvaltningen och Försäkringskassan fungerade ännu sämre, vilket gjorde att ersättningsmodellerna främst fungerade för deltagare som var berättigade till A-kassa.[34] Det finns dock exempel på hur Kunskapslyftet fungerade med välordnade samarbeten mellan olika instanser[35] – något som bör granskas ytterligare för framtiden. Näringslivet var tänkt som en aktiv partner i utformningen av Kunskapslyftets lokala implementering – men trots en generellt positiv inställning till kompetenshöjande insatser var deltagandet i kommittéer och styrgrupper blygsamt.[36]

Det går dock inte att förneka de positiva resultat som deltagarna själva vittnar om – när det kommer till självbild, självförtroende och egenmakt. Rapporterna målar en tydlig bild av individuell utveckling hos

29. Alm-Stenflo, G – Inkomst- och sysselsättningseffekter av kommunal vuxenutbildning (No. 2000:1), SCB Prognosinstitutet, 2000

30. Stenberg, P – An evaluation of the adult education initiative relative labour market training. Solfjädern, 2003

31. Wass, K – Hur formas den nya vuxenutbildningen? (No. 1999:03), Göteborgs universitet, 1999

32. Wass, K – Hur formas den nya vuxenutbildningen? (No. 1999:03), Göteborgs universitet, 1999

33. Skolverket – Med vuxenutbildning i fokus (No. Dnr 2000:2528), Skolverket, 2000

34. Nordström, G, Bengtsson-Sandberg, K – Kunskapslyftet, ett lyft för hela själen (Rapport 2:2004), Encell och Högskolan för lärande och kommunikation, 2004

35. Nordberg, K –Vuxenutbildningen i Hisingen – med fokus på samverkan. DELTA samverkan, 2001

36. Nordström, G, Bengtsson-Sandberg, K – Kunskapslyftet, ett lyft för hela själen (Rapport 2:2004), Encell och Högskolan för lärande och kommunikation, 2004

deltagarna. De bästa resultaten skapades där möjligheten att påverka sin egen utbildning var stor, lärarna arbetade med hänsyn till olika lärstilar – och med olika angreppssätt – och undervisningen kombinerade eget arbete, grupparbete och lärarledda lektioner. Dessa folkbildningsmässiga arbetssätt och metoder borde varit mer centrala och uttalade – även om indikationer fanns. Folkbildningen hade dock svårt att hävda sig i de kommunala upphandlingarna. Kommunerna såg inte fördelen med studieförbundens olika ingångar och varken studieförbund eller folkhögskolor ingick i större utsträckning – utan var ofta med endast kring orienteringskurserna och introduktionerna.[37] Nordström och Bengtsson-Sandberg skriver följande i sin rapport:

> En av Kunskapslyftets svagheter var att folkbildningen inte blev mer integrerad i satsningen med den långvariga erfarenhet den har av demokrati- och samhällsfrågor. De externa utbildningsanordnarna var tvungna att anpassa sig till den kommunala vuxenutbildningens förordningar och inget utrymme gavs åt de enskilda ideologiska profilerna.

I en genomgång från Högskolan i Borås lyfts hur folkbildningens verksamheter ifrågasattes – och att kultur och bildning fick för lite utrymme i utformandet av Kunskapslyftet.[38]

Att förändra sin livssituation är en komplex process. Ofta handlar det om att våga ta steget. Det handlar om självförtroende, självkänsla och om att våga hoppas på förändring. Det handlar om att våga lita på det som erbjuds. I sådana processer är folkbildningens pedagogik och metodik särskilt användbara. Det krävs modeller som tar hänsyn till en sådan inre resa – och som kan möta människor där de är. I de fall där utförare i Kunskapslyftet tog hänsyn till sådana aspekter fungerade satsningen som bäst. Och i de ursprungliga målen fanns ett tydligt fokus på deltagarnas möjlighet att utforma utbildningen efter egna behov. Men, som Nordström och Bengtsson-Sandberg skriver i sin rapport, en uppföljningsmekanik för detta saknades – exempelvis kopplat till statsbidraget, som mer tog hänsyn till volymmålen. Nordström och Bengtsson-Sandberg skriver också:

> Utvärderingarna belyser inte om eller hur folkbildningssystemet bidragit till att utveckla vuxenutbildningen. Materialet har i mindre mån fångat lärarens centrala roll i utvecklingsarbetet.

Även om Kunskapslyftet lyckades med att utjämna utbildningsnivåskillnader geografiskt så påverkades inte de traditionellt könsbundna utbildningsvalen och de allra mest lågutbildade (med bara grundskola eller folkskoleutbildning) deltog inte i samma utsträckning som de med påbörjad gymnasieutbildning. Inte heller utrikesfödda deltog i stor utsträckning och som tidigare nämnts fanns stora hinder för människor

37. Rubenson, K, Tuijnman, A, Wahlgren, B – Från Kunskapslyftet till en Strategi för Livslångt Lärande (No. SOU 1999:141), Utbildningsdepartementet, 2000

38. Olsson, B – Folkbiblioteken och Kunskapslyftet – debatt, bibliotekarier, elever. Högskolan i Borås, 1999

med funktionshinder.[39] Att rekrytera via fackförbunden var en god idé men den hade behövt kompletteras med annan uppsökning och ett tydligare fokus på utsatta grupper – vilket hade krävt ytterligare nivåer i satsningen, för att möjliggöra för den personliga resa som det innebär att gradvis närma sig samhället från ett utanförskap.

Generellt kan sägas att målsättningen om individanpassad utbildning oftare tolkades som ”maximerat utbud av anordnare” snarare än ”tydligt fokus på individanpassad utbildning”.

Utvärderingarna visar dock att det under Kunskapslyftet skedde en utveckling av vuxenutbildningen – i riktningen ”mer studieformer, mer handledning, fler nya former”.[40] Men lärarna själva upplevde inte att det fanns ett organiserat utvecklingstänkande i Kunskapslyftet.[41] Det verkar snarare som att utvecklingen skedde av nödvändighet. Ett större fokus på folkbildningens pedagogik och metodik hade underlättat en utvecklingsprocess, vilket också Nordström och Bengtsson-Sandberg slår fast i sina betänkanden:[42]

> Folkbildningen har en stark tradition i Sverige och utgör, liksom vuxenutbildningen, en viktig del av en samlad struktur för vuxnas lärande. Folkhögskolan gavs egna platser, utöver de som förmedlades till kommunerna, för att skapa utbildningar inom Kunskapslyftets ram. Hur de olika vuxenutbildningssystemen berikar varandra hade vi sett som önskvärt att ta del av. Det är inte helt ovanligt att kommuner har upphandlat utbildning på närliggande folkhögskolor, men därifrån till att ta gemensamma krafttag för att utveckla vuxenutbildningen har vi inte funnit exempel på i utvärderingarna. Att de olika aktörerna arbetar utifrån olika regler och förordningar försvårar samordning. Samtidigt kan de olika systemen på ett spännande sätt komplettera och fylla de behov som den enskilda individen efterfrågar.

Nordström och Bengtsson-Sandberg slår också fast att orienteringskurserna, som studieförbunden ofta var anordnare av, var ett av de mer allmänt positivt mottagna inslagen i Kunskapslyftet – och byggde ofta på en studiecirkelpedagogik.[43]

Avslutningsvis kan sägas att Kunskapslyftet var en problematisk nytändning för vuxenutbildningen – mycket skulle hända fort och första prioritet blev att rulla ut så många utbildningsplatser som möjligt. Men ur detta kom många deltagare med en stärkt tilltro till sig själva och samhället. Om vi ser Kunskapslyftet som ett första försök finns mycket

”Att rekrytera via fackförbunden var en god idé men den hade behövt kompletteras med annan uppsökning och ett tydligare fokus på utsatta grupper – vilket hade krävt ytterligare nivåer i satsningen, för att möjliggöra för den personliga resa som det innebär att gradvis närma sig samhället från ett utanförskap.”

39. Nordström, G, Bengtsson-Sandberg, K – Kunskapslyftet, ett lyft för hela själen (Rapport 2:2004), Encell och Högskolan för lärande och kommunikation, 2004

40. Nordström, G, Bengtsson-Sandberg, K – Kunskapslyftet, ett lyft för hela själen (Rapport 2:2004), Encell och Högskolan för lärande och kommunikation, 2004

41. Lander, R, Larson, M – Kunskapslyftets effekter på kort sikt (No. 2000:07), Göteborgs universitet, 2000

42. Nordström, G, Bengtsson-Sandberg, K – Kunskapslyftet, ett lyft för hela själen (Rapport 2:2004), Encell och Högskolan för lärande och kommunikation, 2004

43. Nordström, G, Bengtsson-Sandberg, K – Kunskapslyftet, ett lyft för hela själen (Rapport 2:2004), Encell och Högskolan för lärande och kommunikation, 2004

att lära för framtiden. Speciellt för folkbildningen finns här mycket stoff för en argumentation för ett större inflytande i kommande satsningar. Något som också bör lyftas är det internationella perspektivet. Som nämndes i början av det här avsnittet stod Sverige inte ensamt inför arbetslöshetens utmaningar och ett ökat utbildningsbehov. Hur mycket hann vi inspireras och lära av andra EU-länder? Idag står vi inför en liknande situation och i EU går debatten varm om vilken typ av utbildning som behövs för att möta arbetsmarknadens behov – något vi tittar närmare på i en annan del av den här skriften. Det finns tydliga röster som menar att ett deltagarstyrt, lokalt och folkbildningsmässigt perspektiv är en viktig pusselbit för att klara omställningen till en mer kvalificerad arbetsmarknad – då fler ska vandra den långa vägen från utanförskap till aktiv, ”anställningsbar” medborgare.

Tydligt är att det livslånga lärandet, som lyftes så i visionen om Kunskapslyftet, behöver vara en ryggrad för hela satsningen – om Kunskapslyftet ska lyfta igen. Ambitionerna fanns dock där – det fanns en vilja att vidareutveckla och lära av Kunskapslyftet. Men när den borgerliga regeringen kom till makten skrotades alla sådana ambitioner. När visionerna nu är aktuella igen bör vi titta tillbaks och se vad vi kan plocka med oss för framtiden.

24

ABF-SKOLAN – OCH KORTTIDSSTUDIESTÖDET SOM FÖRSVANN

VAD VAR ABF-SKOLAN?

I första delen av den här skriften finns många röster från utvärderingar och experter – röster som menar att studieförbunden hade alldeles för lite inflytande och en alltför otydlig roll i det tidigare Kunskapslyftet. En verksamhet från 00-talet som visar folkbildningens potential för nivåhöjande kunskapssatsningar var ABF-skolan.

ABF-skolor har över tid funnits i flera versioner och former, men i sin 00-talsversion innebar den en studiemöjlighet för arbetande LO-medlemmar som kunde studera en dag i veckan, på arbetstid. ABF-skolan var öppen för de som saknade treårig gymnasiekompetens och målet var att människor skulle kunna höja sin kompetensnivå samtidigt som de var kvar i arbete. Verksamheten gjordes möjlig via ett speciellt bidrag för korttidsstudier, som efter regeringsbeslut fördelades av LO och TCO. Stödet togs bort av den borgerliga regeringen 2007 men på vissa orter levde formen vidare ytterligare en tid med hjälp av kommunala medel.

I mitten av 00-talet fanns ABF-skolor på fler än 70 olika orter i Sverige.[44] Under de sex år som möjligheten fanns att genomföra dem hade ABF-skolorna sammantaget ca 50 000 deltagare. Då de flesta kom att delta i flera studiecirklar över tid var det totala antalet unika individer ungefär 10 000 personer. Nästan alla uppnådde grundskolekompetens och många av de som frivilligt läste studiecirklar i kärnämnen på gymnasienivå klarade av särskild prövning för godkänt betyg i sin hemkommun.[45]

Korttidsstudiestöden finansierade deltagarnas förlorade arbetsinkomst. Stödet var dock begränsat i tid – varje deltagare fick studera maximalt 184 timmar med korttidsstudiestöd. Timersättningen följde prisbasbeloppet.[46]

Framgångsfaktorn för ABF-skolan var framför allt möjligheten att studera utan inkomstbortfall och att åtagandet inte kändes allt för omvälvande. Speciella versioner av ABF-skolan gjordes också, exempelvis för deltagare med invandrarbakgrund. Och formen blev populär: trycket var så hårt på ABF-skolan att medlen inte räckte till alla som ville utbildas, vilket ledde till köer på utbildningsplatserna.[47] Deltagarna var också nöjda: över 80 % av deltagarna i ABF-skolan upplevde satsningen som bra eller mycket bra.[48]

44. Landsorganisationen i Sverige – Arbete och studier hand i hand, 2004
45. Mailintervju med Olof Sand, april 2016. Intervjuare: Thor Rutgersson
46. Landsorganisationen i Sverige – Arbete och studier hand i hand, 2004
47. Landsorganisationen i Sverige – Arbete och studier hand i hand, 2004
48. ABFs Förbundsexpedition – ABF-skolans metoder, 2004

När korttidsstudiestödet (som möjliggjorde ABF-skolan) togs bort 2007 stod 20 000 människor i kö till utbildningsformen, dubbelt så många som genomgått utbildningen året innan.[49]

LÅGA TRÖSKLAR FÖR STUDIEOVANA

I ABF-skolorna studerades primärt svenska, engelska, matematik och samhällskunskap. Grupperna var inte alltför stora (oftast under 20 personer) och studierna anpassades utifrån deltagarnas behov och förkunskaper. I enighet med övrig folkbildningspedagogik hade deltagarna möjlighet att påverka undervisningen och aktivt delta i det fortskridande upplägget.[50]

På de orter där ABF-skolan fungerade bäst fanns ett samarbete med kommunen som möjliggjorde att deltagarna kunde få betyg i de ämnen som studerats – genom en ”särskild prövning” där deltagarna kunde göra prov i komvuxverksamheten.

Den vanligaste deltagaren i ABF-skolan var en offentligt anställd kvinna mellan 35–50 år men deltagare kom även från privat sektor och både män och kvinnor mellan 20 och 60 år deltog i satsningen.[51]

ABFs Förbundsexpedition beskrev ABF-skolan som en ”prova-på och mjukstart till studier”[52] i skriften ”ABF-skolans metoder” från 2004 – det vill säga ett ytterligare trappsteg i utbildningsutbudet, något som inte känns alltför krävande men som kan väcka studievilja och vara ett första steg på väg mot mer formella studier. Men målet kunde också vara att skaffa nya färdigheter för att utvecklas inom nuvarande yrke:

> Deltagarnas egna mål varierar. Spännvidden innefattar allt från arbetsrelaterade önskemål till att vilja komma bort från jobbet. Arbetsrelaterade mål kan vara: engelska för busschaufförer som kör buss utomlands, anställda som behöver klara sig på företag med engelska som koncernspråk, svenska för att klara av att skriva rapporter i vården. I andra fall kan deltagaren ha önskemål om att komma ifrån ett tungt arbete genom att förkovra sig/göra annat en dag i veckan.[53]

Ibland handlade deltagarnas mål dock om saker utanför arbetslivet:

> Många deltagare vill kunna hjälpa barn/barnbarn med läxorna. Att bli bättre allmänbildad i en trygg miljö kan innebära att lära sig studieteknik, kunna prata inför en grupp, behärska mötesteknik för att våga ta uppdrag i samhället. Testa av sina kunskaper inför fortsatta studier eller som ett steg på vägen för att skaffa sig ett annat jobb. Förnya och få nya baskunskaper.[54]

För nya svenskar eller för människor som tidigare haft problem i skolan blev ABF-skolan en möjlighet att tillsammans med andra skapa nya relationer till samhället:

”Den vanligaste deltagaren i ABF-skolan var en offentligt anställd kvinna mellan 35–50 år men deltagare kom även från privat sektor och både män och kvinnor mellan 20 och 60 år deltog i satsningen.”

49. ABF – Dråpslag för vuxenutbildningen, 2007, på ABFs hemsida 1/4/16.
50. ABFs Förbundsexpedition – ABF-skolans metoder, 2004
51. ABFs Förbundsexpedition – ABF-skolans metoder, 2004
52. ABFs Förbundsexpedition – ABF-skolans metoder, 2004
53. ABFs Förbundsexpedition – ABF-skolans metoder, 2004
54. ABFs Förbundsexpedition – ABF-skolans metoder, 2004

> Flertalet har dåliga erfarenheter av skolan och vill bli av med sin rädsla för skolsituationen. Andra vill lära sig bättre svenska och öka kontaktytan med Sverige. Erfarenhetsutbyten där man diskuterar sin egen och andras vardag ger nytt perspektiv på den egna tillvaron. ABF-skolan blir således en egen värld utanför arbetsvärlden där självförtroendet växer.[55]

Effekterna av ABF-skolan var alltså många – och unika för varje deltagare. Men upplägget rimmar väl med exempelvis det ursprungliga målet för det första Kunskapslyftet, där visionen var att medborgare skulle bildas för att både stärka sina chanser på arbetsmarknaden och för att bli mer aktiva samhällsmedborgare och få mer makt över sina egna liv – något som också återkommer i tankarna kring det nya kunskapslyftet (se separat avsnitt).

Det unika samarbetet mellan arbetsgivare (som förstod värdet av kompetenshöjning för personalen), staten (som öronmärkte pengar till studiestöd), LO (som bedrev ett framgångsrikt uppsökningsarbete), kommuner (som integrerade satsningen i övrig vuxenutbildning) och ABF (som skapade utbildningar med folkbildningspedagogik och individanpassning) är ett gott exempel att bära med sig i det nya Kunskapslyftet.

ABF-SKOLANS HISTORIA OCH UTVECKLING

Olof Sand, nuvarande verksamhetsutvecklare på ABFs Förbundsexpedition och tidigare organisationssekreterare, arbetade med ABF-skolan på nationell nivå under 00-talet. Han berättar hur ABF-skolans historia sträcker sig tillbaks ända till 70-talet:

> Det hela började i Halmstad i mitten på 70-talet. Det började med fyra olika cirklar i basämnen – på förmiddagar och eftermiddagar. Syftet var att få fram kunskapsutveckling via informell utbildning.[56]

Genom vuxenstudiereformen 1975[57] gick den här typen av verksamhet att finansiera i större skala och ABF-skolan kunde sprida sig till andra delar av Sverige. 1975 kom också studieledighetslagen[58] vilket ytterligare möjliggjorde ABF-skolans expansion.

Olof Sand berättar vidare:

> Redan på 70-talet kom OECD-rapporter som fick regeringen att diskutera utbildningsnivån i landet. En plan eller en vision föddes om att fylla ett gap hos de som inte hade gymnasiekompetens. Målsättningen var att gapet skulle vara fyllt till år 2010.[59]

LO och ABF tog fram ett förslag för att kombinera studier med arbete – med metoder från de tidiga ABF-skolorna – och i LO:s rapporter från 1980 fanns underlag som visade på behovet av en kunskapshöjning även för människor i arbete.[60]

55. ABFs Förbundsexpedition – ABF-skolans metoder, 2004
56. Telefonintervju med Olof Sand, 26/2/16, intervjuare: Thor Rutgersson
57. CSN – korta fakta, CSN:s hemsida 28/2/16.
58. Landsorganisationen i Sverige – Jobbet och lagarna: Studieledighetslagen, 2015
59. Telefonintervju med Olof Sand, 26/2/16, intervjuare: Thor Rutgersson
60. Telefonintervju med Olof Sand, 26/2/16, intervjuare: Thor Rutgersson

Nya former för studiestöd togs fram och ABF-skolorna blev fler och fler. En framgångsfaktor var förankringen i det fackliga arbetet. Olof Sand förklarar:

> ABF-skolan spred sig över hela Sverige. CSN-administrerade stöden. Det fanns också ett kollektivt bidrag till kurser – och bidrag till facklig grundutbildning. Det fanns speciella bidrag för att åka på internat. De lokala fackföreningarna kunde söka allt det här, vilket innebar att ABF-skolans upplägg med förmiddagar och eftermiddagar kunde kombineras med perioder av intensivutbildning. Fackföreningarna fick möjligheter att grundutbilda hela sin medlemskår.[61]

Men de många stöden och kombinationerna av dem mötte också motstånd:

> Hade den lokala fackavdelningen ett eget organisationsnummer så kunde de söka uppsökarmedel för att gå ut på arbetsplatserna. Det blev en del kritik från den politiska oppositionen, kring detta.[62]

Det fanns även andra studiestöd och i varje län fanns en Vuxenutbildningsnämnd som fördelade nationella medel avsedda att främja vuxnas lärande.[63] Det var helt enkelt en period fylld av möjligheter. Men saker kan förändras fort. Olof Sand berättar:

> Det höll fram till den borgerliga regeringen 1991. Sedan togs allt bort. Det blev en ny ordning i folkbildningen, med ny vuxenutbildningsproposition och ett decentraliserat system.[64]

Precis som vid Alliansegeringens tillträde 2006 innebar regeringsbytet 1991 alltså dramatiskt försämrade förutsättningar för ABF-skolorna. Men ABF-avdelningarna fann andra vägar framåt. Olof Sand berättar:

> Från 1991 fram till 2001 koncentrerade sig ABF på att jobba med arbetslösa och sjukskrivna. 1992 bestämde riksdagen nämligen att ge extra pengar till arbetet med arbetslösa. ABF ordnade då bland annat gratis studiecirklar för arbetslösa – ingen regelrätt ABF-skola men ändå liknande verksamhet. De ordinarie ABF-skolorna monterades ner under den här perioden, även om det fanns lokala försök att driva formen vidare. Men ABF närmade sig alltså istället andra arenor och lärde sig mycket som sedan kunde inkorporeras i nästa omgång av ABF-skolan.[65]

”ABF ordnade då bland annat gratis studiecirklar för arbetslösa – ingen regelrätt ABF-skola men ändå liknande verksamhet.”

Efter den här perioden följde en ny socialdemokratisk regering, som förstås tog initiativet till det första Kunskapslyftet (se separat avsnitt). Men

61. Telefonintervju med Olof Sand, 26/2/16, intervjuare: Thor Rutgersson
62. Telefonintervju med Olof Sand, 26/2/16, intervjuare: Thor Rutgersson
63. Svensk författningssamling 1975:394, Förordning (1975:394) med instruktion för vuxenutbildningsnämnderna
64. Telefonintervju med Olof Sand, 26/2/16, intervjuare: Thor Rutgersson
65. Telefonintervju med Olof Sand, 26/2/16, intervjuare: Thor Rutgersson

den nya satsningen innebar ingen omedelbar möjlighet för ABF-skolan. Olof Sand förklarar:

> När den socialdemokratiska regeringen beslöt sig för att införa Kunskapslyftet togs alla extra medel till studieförbunden bort. Det fanns en vision om att formalisera och strukturera upp insatserna.[66]

ABF fann sig dock återigen genom att anpassa sig till de nya direktiven. På flera håll runt om i landet startade ABF särpräglade vuxenutbildningsverksamheter som kombinerade kraven som fanns för att driva kommunalt finansierad vuxenutbildning med folkbildningens unika pedagogik och metodik. Olof Sand berättar:

> Under andra hälften av nittiotalet började Komvux upphandla vuxenutbildning. Pengarna i Kunskapslyftet hamnade på kommunal nivå. Studieförbunden fick konkurrera med alla möjliga aktörer och fick bilda bolag för ren vuxenutbildning.[67]

Som avhandlats tidigare i denna skrift blev lärdomarna från Kunskapslyftet många. Efter 2001 återfanns politisk vilja att möjliggöra för ABF-skolor på samma sätt som under 80-talet:

> Efter Kunskapslyftet, 2001, ville ABF starta om idén om ABF-skolan och jag började arbeta för att göra det möjligt. Korttidsstudiestöd inrättades och lades på LO, TCO och Handikapporganisationernas samorganisation att fördela. Det var inte samma mängd pengar som på 70- och 80-talet. Det rörde sig om cirka 15 % av det gamla stödet. Men det innebar ändå cirka 150 miljoner i korttidsstudiestöd och uppsökningsverksamhet för 2002.

Utvecklingen för ABF-skolorna startade om och spreds över landet på samma sätt som tidigare:
”Massor av nya ABF-skolor startades under den här perioden.”[68]

Det är spännande att fundera över hur utvecklingen hade fortskridit om Socialdemokraterna behållit makten efter 2006. Olof Sand avslutar:

> Det var ett tydligt fokus på vuxenutbildning. Men sen kom Alliansregeringen 2006 och politiken ändrade inriktning fullständigt. Det innebar slutet på många lovande satsningar – inte minst för ABF-skolan. Men kanske kan den återigen återvända nu, som en del av det nya Kunskapslyftet?[69]

66. Telefonintervju med Olof Sand, 26/2/16, intervjuare: Thor Rutgersson
67. Telefonintervju med Olof Sand, 26/2/16, intervjuare: Thor Rutgersson
68. Telefonintervju med Olof Sand, 26/2/16, intervjuare: Thor Rutgersson
69. Telefonintervju med Olof Sand, 26/2/16, intervjuare: Thor Rutgersson

30

ETT NYTT KUNSKAPSLYFT FÖR 2016 OCH FRAMÅT

VAD ÄR DET NYA KUNSKAPSLYFTET?

Regeringen har inför 2016 förklarat att de ämnar genomföra ett nytt kunskapslyft. De säger sig vilja prioritera utbildning för vuxna genom fler permanenta utbildningsplatser och genom att skapa förutsättningar för högre kvalitet på högskolor, universitet, yrkeshögskolor, folkhögskolor och i kommunal vuxenutbildning. Satsningen ska även inbegripa studieförbund och sfi-verksamhet (svenska för invandrare).[70]

Ett tydligt mål är återigen att skapa en gemensam kunskapsnivå hos deltagarna. På 90-talet talades det om gymnasiekompetens – nu är det istället ”grundläggande behörighet till högskolestudier” som gäller. Alla som är behöriga till vuxenutbildning ska få rätt att läsa på Komvux för att kunna slutföra sina gymnasiestudier. Ett förslag för att möjliggöra detta kommer att tas fram av regeringen. När det nya Kunskapslyftet är fullt utbyggt kommer det att inkludera över 51 000 utbildningsplatser – men eftersom alla kurser inte spänner över ett år kommer platserna att räcka till fler.[71]

Regeringen vill avsätta 25 miljoner kronor specifikt för 2 500 utbildningsplatser på yrkeshögskolan under 2016. Nästa år utökas summan till 605 miljoner kronor. Utbildningsdepartementet har tagit fram en skrivelse (som nu är på remiss) med förslag för yrkeshögskoleutbildningarna – bland annat tar skrivelsen upp möjligheten att läsa fristående kurser utanför de fasta programmen.[72]

Folkhögskolans studieplatser i allmänna och särskilda kurser föreslås öka med medel motsvarande 1000 platser årligen, från och med 2016 – detta utökar de redan aviserade medlen motsvarande 2000 platser per år som ingick i vårändringsbudgeten. Folkhögskolorna föreslås också få medel för studiemotiverande kurser och yrkesutbildning för långtidsarbetslösa.[73]

Sfi ingår nu som en del av Komvux. Regeringen föreslår en nära nog

70. Regeringskansliet – Nytt Kunskapslyft, 2015, på regeringens hemsida 28/2/16

71. Regeringskansliet – Nytt Kunskapslyft, 2015, på regeringens hemsida 28/2/16

72. Regeringskansliet – Nytt Kunskapslyft, 2015, på regeringens hemsida 28/2/16

73. Regeringskansliet – Nytt Kunskapslyft, 2015, på regeringens hemsida 28/2/16

dubblering av studieplatserna från vårändringsbudgeten, från medel motsvarande 10 000 platser till medel motsvarande 19 200 platser. Som tidigare nämnts ska fler få rätt att läsa på Komvux – en utökning som regeringen beräknar kosta 537 miljoner årligen, från och med 2017.[74]

Aida Hadzialic är gymnasie- och kunskapslyftsminister. Hon menar att vuxenutbildningen är viktig för att människor ska få jobb och för att Sveriges ekonomi ska kunna växa. Det nya kunskapslyftet är centralt för regeringens mål att Sverige ska ha EU:s lägsta arbetslöshet år 2020. Hadzialic säger att kunskapslyftet kommer att bidra till en bibehållen konkurrenskraft på en alltmer global marknad.[75]

Regeringen har i dagsläget inte klargjort hur det nya Kunskapslyftet specifikt berör studieförbunden – utöver informationen om att studieförbundens verksamhet ingår i satsningen.

UPPLÄGG FÖR DET NYA KUNSKAPSLYFTET

I dagsläget råder det brist på utförlig information om strategier och tänk kring det nya Kunskapslyftet – utöver siffror och summor. Utbildningsdepartementet och Regeringskansliet har dock ett kortfattat informationsmaterial där Roger Mörtvik (statssekreterare hos gymnasie- och kunskapslyftsminister Aida Hadzialic) går igenom den nya satsningen. Materialet bör ses som en första introduktion, med visioner och möjliga upplägg. Mörtvik anger en rad punkter som bakgrund till satsningen: det finns ett tydligt samband mellan utbildningsnivå och sysselsättning – det finns allt färre jobb med låga krav på utbildning; det är en hög förändringstakt av arbetslivets kompetensbehov och det råder brist på arbetskraft med rätt kompetens. En ”ganska stor del” av befolkningen är på en låg nivå i PIAAC (Programme for the International Assessment of Adult Competencies).[76]

”I dagsläget råder det brist på utförlig information om strategier och tänk kring det nya Kunskapslyftet – utöver siffror och summor.”

Mörtvik identifierar en rad utmaningar som det nya kunskapslyftet ska adressera. Det handlar om arbetslösheten, om unga som varken arbetar eller studerar och det handlar om nyanländas etablering. Här nämns också ”samarbete mellan kommunerna och mellan kommun och arbetsförmedling”. Det nya kunskapslyftet ska vidare förbättra matchningen på arbetsmarknaden och slutligen även utjämna socioekonomiska skillnader.[77]

Det nya kunskapslyftet ska vara en stadigvarande satsning med permanenta utbildningsplatser inom bland annat yrkeshögskolan, folkhögskolan och Komvux. En stor andel platser ska vara vikta för Yrkesvux. Av dem ska platser reserveras för elever på sfi och svenska som andraspråk.[78]

Planeringen sträcker sig från 2016 till 2019, med medel för motsva-

74. Regeringskansliet – Nytt Kunskapslyft, 2015, på regeringens hemsida 28/2/1.

75. Regeringskansliet – Ett nytt kunskapslyft – 6500 nya utbildningsplatser redan i år, på regeringens hemsida 28/2/16.

76. Mörtvik R – Ett nytt kunskapslyft för Sverige, Utbildningsdepartementet, 2015/2016.

77. Mörtvik R – Ett nytt kunskapslyft för Sverige, Utbildningsdepartementet, 2015/2016.

78. Mörtvik R – Ett nytt kunskapslyft för Sverige, Utbildningsdepartementet, 2015/2016.

rande 43 976 utbildningsplatser under 2016, 48 251 under 2017, 51 318 under 2018 och 51 520 platser under 2019. Platserna är ytterligare nedbrutna på följande sätt[79]:

KOMVUX/YRKESVUX:

2016:	19 200
2017:	15 000
2018:	15 000
2019:	15 000

YRKESHÖGSKOLAN:

2016:	2 500
2017:	6 000
2018:	6 000
2019:	6 000

FOLKHÖGSKOLA:

2016:	3 000
2017:	3 000
2018:	3 000
2019:	3 000

FOLKHÖGSKOLA/LÅNGTIDSARBETSLÖSA:

2016:	2 000
2017:	2 000
2018:	2 000
2019:	2 000

KOMPLETTERANDE UTBILDNING:

2016:	125

UNIVERSITET/HÖGSKOLA:

2016:	7 925
2017:	11 125
2018:	14 300
2019:	14 625

UTBILDNINGSKONTRAKT (20–24 ÅR) – KOMVUX/YRKESVUX:

2016:	3 675
2017:	3 675
2018:	3 675
2019:	3 675

79. Mörtvik R – Ett nytt kunskapslyft för Sverige, Utbildningsdepartementet, 2015/2016.

UTBILDNINGSKONTRAKT (20–24 ÅR)
– FOLKHÖGSKOLA, STUDIEMOTIVERANDE:

2016:	2 000
2017:	2 000
2018:	2 000
2019:	2 000

TRAINEE (20–24 ÅR):

2016:	3 551
2017:	5 451
2018:	5 343
2019:	5 220

KVALITETSTÄNK I DET NYA KUNSKAPSLYFTET

I materialet från Mörtvik finns punkter som berör ett kvalitetstänk. Vi känner igen tankarna från det första Kunskapslyftet. Satsningen ska bidra till en ökad kvalitet inom vuxenutbildningen. Utbildningarna ska vara individ- och målanpassade. Det nya kunskapslyftet ska också kännetecknas av flexibilitet. Lärarna inom sfi och svenska som andraspråk ska få ökad kompetens – och slutligen nämns även förbättrad validering under kvalitetsrubriken. Från 2017 ska fler få rätt till Komvux, för grundläggande och särskild behörighet. Tanken är att stärka människors position på arbetsmarknaden och i samhällslivet i stort – och ge arbetsgivare tillgång till efterfrågad kompetens. Kommunerna ska kompenseras för kostnaderna.[80]

SAMARBETE ÖVER POLITIKOMRÅDEN

Retoriken från det första Kunskapslyftet går igen även när det gäller hur satsningen ska spänna över flera politikområden. Statssekreterarna från Utbildnings- ochArbetsmarknadsdepartementen ska leda samordningen, som också ska inbegripa Närings-, Social-, Kultur-, och Finansdepartementen. En strategi ska arbetas fram för studiestöd och samarbete, distansutbildningar och unga som varken arbetar eller studerar.[81]

UNGDOMAR SOM VARKEN ARBETAR ELLER STUDERAR

I slutet av 2015 tillsatte regeringen en nationell samordnare för unga som varken arbetar eller studerar. Inger Ashing ska främst främja samordning mellan olika myndigheter, kommuner, landsting och organisa-

80. Mörtvik R – Ett nytt kunskapslyft för Sverige, Utbildningsdepartementet, 2015/2016.

81. Mörtvik R – Ett nytt kunskapslyft för Sverige, Utbildningsdepartementet, 2015/2016.

”Retoriken från det första Kunskapslyftet går igen även när det gäller hur satsningen ska spänna över flera politikområden.”

tioner för att stärka insatser för unga som varken arbetar eller studerar.[82]

Regeringens strategi för den här gruppen sträcker sig fram till 2018 och är huvudsakligen fokuserad på utbildningsinsatser – men även psykisk och fysisk ohälsa och ekonomiska svårigheter tas upp som faktorer som kräver insatser. Individanpassade lösningar som tar hänsyn till varje persons unika situation lyfts fram i regeringens strategi, som även lyfter fram behovet en ökad samordning mellan olika samhällsinstanser.[83] Syftet med arbetet är att förbättra möjligheterna för unga som varken arbetar eller studerar att etablera sig i arbets- och samhällslivet. Åtgärderna riktar sig främst till unga mellan 15 och 25 år.[84]

Fram till 2016 har 87 miljoner kronor avsatts för arbetet med ungdomar som varken arbetar eller studerar.[85] Stora satsningar görs i grundskolan på bland annat tidiga insatser för att öka måluppfyllelsen, förbättra utbildningen för nyanlända elever och minska antalet elever som inte är behöriga till ett nationellt program i gymnasieskolan. Introduktionsprogrammen till gymnasiet, för elever som behöver läsa in behörighet, ska ses över och kompletteras med språkintroduktion för nyanlända. Det nya Kunskapslyftet och 90-dagargarantin för arbetslösa ungdomar ska också fånga upp personer i målgruppen och inkluderas därför i strategin.[86].

Utöver de här insatserna i skolväsendet och 90-dagarsgarantin innehåller regeringens strategi ett avsnitt om civilsamhället, arbetsmarknadens parter och näringslivet[87]. Om civilsamhället står bland annat följande:

> Civilsamhället kan ha en stor betydelse för att bryta de mönster som leder till att unga avbryter eller inte fullföljer sin utbildning. Inom EU- samarbetet lyfts ofta vikten av ideellt engagemang och informellt lärande för unga som står utanför både utbildning och arbete. Engagemang i t.ex. idrotts- och kulturverksamheter kan spela en viktig roll genom att motivera och stärka ungdomarna. I vissa kommuner är fritids- och kulturförvaltningar särskilt involverade i arbetet för att stötta unga till utbildning eller arbete.[88]

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (tidigare Ungdomsstyrelsen) föreslås få i uppdrag att 2016-2018 sprida kunskap

82. Regeringskansliet – Regeringen tar samlat grepp kring arbetet med unga som varken arbetar eller studerar, 2015, på regeringens hemsida 28/2/16.

83. Regeringskansliet – Regeringen tar samlat grepp kring arbetet med unga som varken arbetar eller studerar, 2015, på regeringens hemsida 28/2/16.

84. Regeringskansliet/Utbildningsdepartementet – Vägar framåt – strategi för unga som varken arbetar eller studerar, 2015

85. Regeringskansliet – Regeringen tar samlat grepp kring arbetet med unga som varken arbetar eller studerar, 2015, på regeringens hemsida 28/2/16.

86. Regeringskansliet/Utbildningsdepartementet – Vägar framåt – strategi för unga som varken arbetar eller studerar, 2015

87. Regeringskansliet/Utbildningsdepartementet – Vägar framåt – strategi för unga som varken arbetar eller studerar, 2015

88. Regeringskansliet/Utbildningsdepartementet – Vägar framåt – strategi för unga som varken arbetar eller studerar, 2015

om hur samhällets stöd till unga med psykisk ohälsa – som varken arbetar eller studerar – kan organiseras och utvecklas i samverkan mellan olika aktörer.[89]

I strategin finns tankar om lokal samordning och center för ungdomar som varken arbetar eller studerar. De ska slippa studsa mellan olika aktörer och strategin belyser att längre tid i arbetslöshet kan förvärra psykisk ohälsa. Individuell anpassning och ett helhetsperspektiv för varje drabbad individ krävs för framgång.[90]

Unga som saknar fullständig gymnasieutbildning ska få särskild hjälp att hitta lämpliga vägar att studera vidare. I strategin finns ett förslag om att medel bör ställas till Folkbildningsrådets förfogande för att användas av studieförbund och folkhögskolor inom pilotregioner, för att matcha utbildning med individens förutsättningar och arbetsgivares behov av kompetens.[91]

FOLKBILDNING FÖR NYANLÄNDA

2015 meddelade regeringen att studieförbunden tilldelas extra medel för att arbeta specifikt med undervisning i svenska för asylsökande. Medlen ska täcka kostnader som uppstår även under 2016.[92] Satsningen blir en del av ”Svenska från dag ett” där människor som nyligen fått uppehållstillstånd får möjlighet att lära sig svenska och delta i samhällsorienterande utbildning. Att asylsökande nu får samma möjlighet (i begränsad skala) är något som bland annat ABF argumenterat för en längre tid. Ordinarie statsbidrag för folkbildning utgår inte till asylsökande. Regeringen ser studieförbunden som en särskild resurs i det här arbetet – med metoder och kontaktnät som främjar syftet att engagera de asylsökande i aktiviteter som för dem närmare det svenska samhället.

KOMMITTÉ FÖR VALIDERING

En nationell delegation har av regeringen fått i uppdrag att driva på ett samordnat utvecklingsarbete för validering. Delegationen ska lämna förslag på en nationell strategi för validering. De kommer att arbeta fram till december 2019[93]. Enligt kommittédirektivet (2015:120) ska de bland annat också:

> … verka för att en samsyn på validering, dess innebörd och funktion etableras inom utbildningsväsendet och arbetslivet, följa och analysera omfattningen och resultatet av validering inom utbildningsväsende och arbetsliv[94]

89. Regeringskansliet/Utbildningsdepartementet – Vägar framåt – strategi för unga som varken arbetar eller studerar, 2015

90. Regeringskansliet/Utbildningsdepartementet – Vägar framåt – strategi för unga som varken arbetar eller studerar, 2015

91. Regeringskansliet/Utbildningsdepartementet – Vägar framåt – strategi för unga som varken arbetar eller studerar, 2015

92. Regeringskansliet – Studieförbunden tilldelas 75 miljoner kronor för att fler nyanlända ska få studera svenska, 2015, på regeringens hemsida 28/2/16

93. Regeringskansliet – En samordnad utveckling av validering, ID-nummer: Dir. 2015:120, 2015, på regeringens hemsida 28/2/16

94. Regeringskansliet – En samordnad utveckling av validering, ID-nummer: Dir.

Med validering menas i direktivet:

> … en strukturerad bedömning och ett erkännande av kunskaper och kompetens som en person har oberoende av hur de har förvärvats. Validering syftar till att individen ska kunna få en kvalifikation, dvs. ett formellt intyg på att kompetensen motsvarar fastställda och erkända kriterier inom utbildning eller arbetsliv.[95]

2015:120, 2015, på regeringens hemsida 28/2/16

95. Regeringskansliet – En samordnad utveckling av validering, ID-nummer: Dir. 2015:120, 2015, på regeringens hemsida 28/2/16

38

INSPIRATION FRÅN DEN EUROPEISKA DISKURSEN

DEN EUROPEISKA DISKUSSIONEN OCH SOLIDAR

Precis som tiden kring det första Kunskapslyftet är diskussionen om utbildningsbehov kontra arbetsmarknaden inte begränsad till den svenska kontexten. På EU-nivå definieras mycket av ”Europa 2020”, EU:s tillväxtstrategi fram till år 2020. Strategin föddes ur det ekonomiska krisläge som präglat Europa de senaste åren och fokus ligger därför på ökad sysselsättning och hållbar ekonomi.[96]

Utbildning är en stor del av Europa 2020. I Bryssel diskuteras både ”the skills miss-match”, som syftar till skillnaden mellan den tillgängliga arbetskraftens utbildningsnivå och de kompetenser som arbetsmarknaden efterfrågar,[97] och ”NEETs”, unga människor som står utanför både arbetsmarknaden och skolväsendet[98] (Not in Education, Employment or Training).

SOLIDAR är den europeiska paraplyorganisation som arbetar både för social rättvisa och vuxnas lärande. ABF är medlem i SOLIDAR och drivande i bland annat utbildningsfrågorna. De senaste åren har SOLIDAR publicerat ett antal rapporter som undersöker ”the skills miss-match” och ”NEETs” med utgångspunkt i hur fler människor kan bli aktiva och gå från utanförskap till social inkludering, arbete och gemenskap. I det här avsnittet kommer vi att titta närmare på några av SOLIDARs slutsatser, såväl som andra europeiska nätverks rekommendationer.

FRAMTIDENS JOBB KRÄVER UTBILDNING

Det uppskattas att 37 % av alla tillgängliga jobb kommer att kräva en hög utbildningsnivå, år 2020. 47 % av jobben kommer att kräva en medelhög utbildningsnivå. Bara 16 % av tillgängliga arbeten kommer att kunna erbjudas människor med en låg utbildningsnivå.[99] Med detta som bakgrund är det naturligt att satsa på utbildningsinsatser för att öka människors möjligheter att arbeta i framtiden. Men problem-

96. Europeiska kommissionen – Europa 2020 i korthet, 2015, på ec.europa.eu 28/2/16

97. OECD – skills missmatch, 2015, på OECD:s hemsida 28/2/16 http://skills.oecd.org/hotissues/skillsmismatch.html

98. ILO – What does NEETs mean and why is the concept so easily misinterpreted?, 2015, på ILO:s hemsida 28/2/16

99. CEDEFOP – Europe’s skill challenge, Briefing note, 2012, på CEDEFOP:s hemsida 28/2/16

bilden är inte riktigt så enkel. Vissa grupper av människor lever idag i avskilda verkligheter, långt från det normativa samhället. Det handlar delvis om de stora flyktingströmmarna och ”nya européerna”, dels om ungdomar som varken arbetar eller studerar – men även om de cirka 120 miljoner européerna som idag lever i eller på gränsen till fattigdom.[100] För de här grupperna kommer ett ökat antal utbildningsplatser inte vara nog. Gapet mellan var de står och resten av samhället är helt enkelt för stort. Det behövs mellanliggande insatser – för att överbrygga hindren.

VÄGEN FRÅN MARGINALISERING TILL INKLUDERING

I SOLIDARs briefing ”Empowering people through non-formal and informal learning”[101] beskrivs vägen från utanförskap till inkludering som ett pussel med många bitar. När det gäller marginaliserade grupper är saker som tillit, självbild, självförtroende och gemenskap avgörande. För att människor ska våga ta det första klivet på vägen mot framtiden krävs att de först tror på vägen – och på sig själva. Bilden som målas upp är mer komplicerad än vad statistiken först gör gällande – men ger också ytterligare förklaringar till avhoppande elever, dåliga skolresultat och människor som blir kvar i åtgärder utan att nå tänkta resultat. Människor är inte maskiner, människor behöver mening, gemenskap och anpassning – precis som det som uttrycktes i målbeskrivningarna för det första Kunskapslyftet! Och för de som stått utanför allt för länge är de här behoven extra stora. Att inte vara en del av samhället skadar människor. Det bryter ner oss. Det gör att vi förlorar tron på oss själva och tron på det gemensamma. Samma sak kan sägas om de som kommer med traumatiska upplevelser från krig och konflikt. En första åtgärd måste därför vara att reparera – och bygga en trygg grund att utvecklas från. SOLIDAR kallar sådana miljöer för ”learning societies”, något de definierar enligt följande:

- Gemensamt, multikulturellt lärande där människor lär sig genom att arbeta tillsammans, med jämlikhet och demokrati som grund
- Deltagande ska helst vara frivilligt och bygga på individens egen motivation och vilja att lära, diskutera, arbeta och skapa tillsammans med andra
- Deltagande är det främsta nyckelordet, vilket innebär att även om det finns lärare och ledare så ska alla ha tillgång till och vara en del av beslutsprocessen – så att den kan formas och definieras gemensamt
- Alla lärstilar är jämlika och synsättet att ”det finns ett sätt för alla att kunna delta och lära på” är avgörande
- Insatser görs kontinuerligt för att motverka attityder och beteenden som skapar normativt tänkande och strukturellt förtryck
- Lärandet är en kollektiv process där anpassningsbara och dynamiska tillvägagångssätt är i fokus
- Att bygga tillit mellan människor och läka självbilds- och självför-

”Bilden som målas upp är mer komplicerad än vad statistiken först gör gällande – men ger också ytterligare förklaringar till avhoppande elever, dåliga skolresultat och människor som blir kvar i åtgärder utan att nå tänkta resultat.”

100. Europeiska kommissionen – Poverty and social exclusion, på ec.europa.eu 28/2/16

101. SOLIDAR – Briefing #63, Building learning societies: Empowering people through non-formal and informal learning, Solidar Foundation, 2014

troendeproblematik genom ett stegvist överlåtande av ansvar och med kontinuerlig kommunikation är fundamentalt vid arbete med marginaliserade grupper

SOLIDAR menar att folkbildningen är speciellt utrustad att skapa den här typen av lärmiljöer. I folkbildningen finns det deltagarstyrda perspektivet, här finns kunskap om olika lärstilar och en väl utvecklad pedagogik för att möta människor där de är. Det är avgörande att det finns både medel och utrymme för den här typen av insatser i alla utbildningsinsatser som vill förflytta människor från en marginaliserad position till exempelvis högre utbildning eller arbete. Annars är risken stor att de tappas längst vägen.

I en annan briefing – ”Non-formal and informal learning as a driver for human development and social justice” – definierar SOLIDAR den demokratiska aspekten ytterligare.[102] Här citeras Staffan Larsson från Linköpings universitet – som menar att demokrati kan definieras utifrån sin definitiva motsats eller motpol. Vad är då demokratins absoluta motsats? Enligt Larsson är det elitism. Som följd måste då jämlikhet vara en avgörande faktor för demokratiska sammanhang. Utifrån Larssons tes föreslår SOLIDAR att utbildning som har som mål att stärka demokratiska värden också måste vara demokratiskt utformad. Det som ofta glöms bort i stora utbildningsinsatser är deltagarnas möjlighet att själva få definiera målet med sina studier.

Det handlar om just det där som det första Kunskapslyftet ville adressera – makten över sitt eget liv. Att få känna ett ägandeskap för sin framtid. Människor som känner sig intvingade i åtgärder, utan möjlighet att styra eller påverka, är svårmotiverade. Då kan välmenande insatser bli kontraproduktiva. Det här är en verklig utmaning för alla kunskapsreformer – inte minst för det nya Kunskapslyftet.
I SOLIDAR:s rapporter finns goda exempel från utbildningsprojekt runtom i Europa och världen. Det handlar exempelvis om att stärka ungdomar genom nya plattformar för interaktion, som i det engelska projektet ”Grandmasters”, där frivilliga pensionärer och äldre blir mentorer för ungdomar som har det svårt i skolan eller som är långtidsarbetslösa. I det franska projektet La santé communautaire arbetar vårdpersonal i studiecirkelform med människor i utsatta områden för att skapa förtroende och kontakt så att människor vågar och kan söka vård på rätt sätt – och för att skapa ett tryggt forum för att diskutera frågor som är viktiga för deltagarna.[103] I Danmark har AOF förberedande studiekurser för människor som tidigare upplevt svårigheter med studierna.[104]

102. SOLIDAR – Briefing #67 – The missing piece of the puzzle: Non-formal and Informal learning as a driver for human development and social justice, Solidar Foundation, 2014

103. SOLIDAR – Briefing #63, Building learning societies: Empowering people through non-formal and informal learning, Solidar Foundation, 2014

104. AOF, Forberedende voksenundervisning, 2016, på AOF:s hemsida 15/3/16

DET AKTIVA DELTAGANDET ÄR NYCKELN

EAEA, den europeiska intresseorganisationen för vuxnas lärande, släppte nyligen ett manifest för vuxenutbildning i modern kontext,[105] med aktuell forskning och kunskap från det europeiska civilsamhället. Publikationen visar att människor som deltar i folkbildningsaktiviteter har större tro på det politiska systemet, blir mer samhällsaktiva och oftare innehar ledande roller i föreningslivet. Den stora BeLL-undersökningen (BEnefits of Lifelong Learning) visar vidare att folkbildningsdeltagare får en större tro på livslångt lärande och en mer positiv inställning till vidare studier.[106] Men att få människor att vilja delta i utbildningsaktiviteter är ofta en lika stor utmaning som själva utbildningens utformning, något som OED-nätverket (The Outreach, Empowerment and Diversity Network) har tagit fasta på. I publikationen ”Engaging new learners in adult education” listar de ett antal nycklar för att nå marginaliserade grupper:[107]

- Inkludera deltagarna i utbildningens utformning
- Möt deltagarna i deras egen miljö
- Analysera och riv ner hinder
- Möjliggör personlig utveckling
- Använd innovativa och bemyndigande utbildningsformer

Samma teman återvinns när Lifelong Learning Platform (European Civil Society for Education), en europeisk paraplyorganisation för civilsamhällets utbildningsintressen, listar sina nyckelfaktorer i den nyligen utgivna ”Building the future of learning in Europe.”[108] Här finns tre huvudområden för utbildningsreformer; bygg inkluderande och demokratiska utbildningssystem, utöka tillgängligheten till kvalitativ utbildning och öka relevansen för utbildning i samhället. Överallt återkommer detta; inkludering, demokrati, påverkansmöjligheter, mångfald. De europeiska expertnätverken är överens – en framgångsrik kunskapsreform kräver element av folkbildning och individualisering för att överbrygga gapet mellan utanförskap och inkludering och för att nå exempelvis ungdomar som varken arbetar eller studerar, och på sikt råda bot på ”the skills missmatch”.

105. EAEA – Manifesto for Adult Learning in the 21st Century, 2015/2016

106. BeLL, Final Report, 2014, på BeLL:s hemsida 28/2/16

107. OED, Engaging new learners in Adult Education, 2014, på OED:s hemsida 28/2/16

108. Lifelong Learning Platform – Manifesto: Building The Future Of Learning In Europe, 2015

44

VAD STUDIEFÖRBUNDEN GÖR OCH KAN GÖRA

ETT DOKUMENTERAT BEHOV

Med det nya Kunskapslyftet vill regeringen framtidssäkra Sverige och föra fler människor närmare arbetslivet och en situation där de får mer makt över sina egna liv. Precis som på 90-talet handlar det om en plattform för människor att bygga sin självbild och sitt självförtroende.

Rapporter och forskning om och från det första Kunskapslyftet visar att framgångsfaktorn för att ett sådant åtagande ska lyckas är utbildningslösningar där deltagarna får sätta egna mål och där de på ett betydande sätt kan påverka hur de lär sig. Experter menar också att studieförbunden inte använts i tillräckligt stor utsträckning under 90-talets satsning.

Expertröster från Europa stärker de här uppfattningarna – alla intresseorganisationer för vuxnas lärande har nyligen publicerat starka rekommendationer för att deltagarstyrt och demokratiskt lärande bör vara en stor del av de framtida utbildningsinsatser som ska adressera arbetslösheten och Europa 2020-målen.

Den samlade bilden är att insatser som ska föra marginaliserade grupper från utanförskap till inkludering kräver flera trappsteg, flera pusselbitar – att gå från exempelvis långtidsarbetslöshet till högre utbildning kräver mellanliggande insatser som tar hänsyn till de psykologiska följder som en förlängd utsatt situation för med sig.

Att återetablera en tro på samhället och bygga upp en sargad självbild är nödvändiga förberedelser inför deltagande i mer formell och strukturerad utbildning. Studieförbunden gör sådana insatser redan idag – men bör finnas med som specifik aktör i framtidens kunskapslyftstänk, för att maximera satsningens framgångspotential. Studieförbunden har vidare en stark etablering i civilsamhället genom sina medlems- och samarbetsorganisationer. Sådana breda nätverk kan användas för att hitta praktikplatser och beredskapsarbeten för människor som med ny kunskap vill etablera sig på arbetsmarknaden. Just nu bedriver studieförbunden också ett utvecklingsarbete för ett nationellt valideringsramverk som svarar mot europeisk standard – något som med fördel kan användas som en del av det nya Kunskapslyftet.

I den här delen av rapporten finns exempel på verksamhet som redan sker inom ABF – men som skulle kunna utvidgas och ingå som en större del i det nya kunskapslyftet. Det handlar bland annat om exempel från när ABF bedriver kommunal vuxenutbildning på uppdrag (men med folkbildningens metoder och värdegrund) såväl som exempel på verksamhet som för människor närmare samhället och vidareutbildning. I den här delen finns också avsnitt som beskriver kunskaper och resurser

som finns hos studieförbunden och som skulle kunna få nya applikationsvärden om de integrerades i det nya Kunskapslyftet.

ABF VUX – FOLKBILDNINGEN SOM FÖREBILD

ABF bedriver en omfattande folkbildningsverksamhet och finns i alla Sveriges kommuner. Förutom studiecirklar, kulturprogram och annan folkbildning har ABF även uppdragsutbildning och vuxenutbildning, runt om i landet. En av de största aktörerna inom vuxenutbildning är ABF Vux, som ägs av ABF Göteborg. ABF Vux bedriver bland annat gymnasial vuxenutbildning, grundläggande vuxenutbildning och sfi – och har så gjort sedan 1997, det vill säga sedan det första Kunskapslyftet startade. En av orsakerna till att skapa ett specifikt vuxenutbildningsföretag var just att applicera folkbildningens pedagogik och metodik på Komvuxverksamhet och annan vuxenutbildning. Att möta deltagarna där de är, erbjuda olika sätt att lära och bygga in flexibilitet i schemat har varit ABF Vux målsättning sedan starten. Idag har de också väl upparbetade kontakter med näringslivet och arbetar med att utbildningarna ska kunna leda till arbete.

Vad gör ABF Vux, specifikt, för att skapa deltagarstyrt lärande och en samhörighetskänsla hos deltagarna – i linje med SOLIDAR:s idé om ”learning societies”? Ett exempel är tidningen ”Världen & Vi” – en tidning för elever med svenska som andraspråk. Medarbetarna som gör tidningen har alla arbetat som journalister eller fotografer innan de kom till Sverige och tillsammans med eleverna kommenterar de nyheter, politik och andra aktuella ämnen utifrån elevernas perspektiv. Tidningsproduktionen används som en del i undervisningen men tidningen produceras på ett professionellt sätt och bidrar till ökad samhällsförståelse och interaktion – även personer utanför skolan kan prenumerera. 2013 fick tidningen Europeiska utmärkelsen för språk av EU-kommissionen.[109]

ABF Vux arbetar med studie- och yrkesvägledare, läs- och skrivpedagoger och kuratorer och erbjuder individanpassade scheman som kombinerar utbildning på plats och på distans. Idén är att varje deltagare ska hitta ett sätt att studera som passar hen – och samtidigt få stöd och hjälp utifrån sina förutsättningar. Eleverna erbjuds konsultation där deras övergripande sociala situation tas i beaktande och en studieplan skapas gemensamt. Även hjälp med myndighetskontakt kan fås genom ABF Vux. Den individanpassade utformningen, i kombination med initiativ som ”Världen & Vi” – satsningar som bygger gemenskap och samvaro – gör att ABF Vux bedriver framgångsrik vuxenutbildning med nöjda deltagare och goda studieresultat. Det är en vuxenutbildning utformad i linje med det första Kunskapslyftets vision såväl som de internationella framgångsfaktorer som tidigare beskrivits i den här rapporten.

ABF ELVIRA – INDIVIDANPASSAD FRAMTIDSSTRATEGI

I Stockholm finns Elvira Kunskapsutveckling, en del av ABF Stockholm. Med uppdragsgivare som Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, fackliga organisationer och aktörer ur näringslivet utför Elvira utbildningsinsatser, omställningsarbete och rehabiliteringstjänster för att öka individers chanser att få ett arbete. Varje deltagare får en personlig

109. ABF Vux – Världen&vi, 2013, på ABF Vux:s hemsida 28/2/16

handläggare och tillsammans görs en individuell plan för studierna. Handledaren och deltagaren träffas sedan minst en gång i veckan för att hela tiden följa upp, korrigera och anpassa utbildningen. Bland Elviras handläggare finns en bred språkkompetens vilket i dagsläget möjliggör handledning på 12 olika språk. Utgångspunkten för Elviras verksamhet är att med folkbildningens metodik och värdegrund hjälpa varje deltagare att nå sin fulla potential. För det krävs inte bara studier eller yrkesvägledning utan också att det skapas tillit mellan handläggare och deltagare – och att lösningarna arbetas fram tillsammans.

ABF Vux och Elvira Kunskapsutveckling är bara två exempel på hur folkbildningsaktörer framgångsrikt arbetar med kommunal vuxenutbildning och omställningsarbete – med den typen av metoder som anses ha varit mest effektiva i det första kunskapslyftet. Studieförbunden bedriver den här typen av verksamheter över hela landet, i olika former och skulle även kunna ta sig an nya uppdrag i ett framtida kunskapslyft.

”Varje deltagare får en personlig handläggare och tillsammans görs en individuell plan för studierna. Handledaren och deltagaren träffas sedan minst en gång i veckan för att hela tiden följa upp, korrigera och anpassa utbildningen.”

OMFATTANDE VERKSAMHET MED ASYLSÖKANDE

Ett framgångsrikt arbete för arbete och social utveckling handlar inte bara om kommunal vuxenutbildning eller fler studieplatser. Att ge människor möjligheter att utvecklas handlar om flera olika pusselbitar, som måste fungera tillsammans. Just nu är rekordmånga människor på flykt runt om i världen. Sverige har fått och kommer att få många nya medborgare. Arbetet med att inkludera dem i samhället och möjliggöra för arbete eller vidareutbildning kan börja redan under asylprocessen. ABF började tidigt med verksamhet för asylsökande – både genom föreläsningar, språkcaféer och genom att organisera närsamhället i olika aktiviteter. Det har dock varit krångligt att få statsbidrag för den här verksamheten men förra året beslutade regeringen att stärka studieförbundens arbete med asylsökande genom öronmärkta medel för svenskaundervisning och samhällsorientering.[110] Under perioden september till december 2015 deltog över 33.000 människor i ABFs verksamhet för asylsökande och trycket är fortsatt hårt.

Att ge den här typen av utbildning i ännu större skala minskar gapet mellan asylboendet och samhällsdeltagandet. Genom att utnyttja tiden på boendet för att lära sig språket och delta i lokalsamhället rustas människor inför ett samhällsdeltagande samtidigt som interaktionen kan hjälpa till att skapa framtidstro och läka några av de sår som krig och flykt för med sig. Samtidigt skapas möjligheter för andra att möta nya människor med annan bakgrund och kultur.

För att berätta om den här typen av verksamhet lanserade ABF en ny hemsida för sin verksamhet med asylsökande och nyanlända, i mars 2016. På http://abfvalkommenhit.se finns både fakta om migration och flykt, goda exempel från ABFs verksamhet och kontaktmöjligheter för den som vill engagera sig ideellt.

På hemsidan kan en bland annat läsa om ABF Värmland som anordnar språkcaféer som förbereder deltagarna för SFI-studier. Verksamheten

110. Folkbildningsrådet – 30 miljoner till språkundervisning för asylsökande, 2015, på Folkbildningsrådets hemsida 28/2/16

bygger också social samhörighet hos människor som lever i en annars osäker väntan. Hos ABF Sydhalland har projektet ”Det goda livet”, där 38 kvinnor från 17 olika länder studerar tillsammans, nu växt till ett nystartat företag där deltagarna driver sex olika caféer runt om i Halmstad. Och på ABFs Kultur- och bildningscenter i Vårby Gård sjunger nyanlända och etablerade svenskar tillsammans i en gemensam kör – som bland annat underlättar språkinlärningen och skapar nya och spännande möten mellan människor.

STUDIECENTER I SAMARBETE MED ETNISKA KULTURFÖRENINGAR[111]

Nära hälften av ABF Göteborgs verksamhet sker i samarbete med så kallade etniska kulturföreningar (se fotnot 111). ABF Göteborg stödjer och uppmuntrar föreningarna i deras studieverksamhet med målet att skapa en steg för steg-metodik för att närma sig det svenska samhället. Många av föreningarna organiserar studiecirklar i olika sociala frågor, såväl som basämnen som svenska, engelska och matte. Andra aktiviteter inkluderar dans, musik, matlagning, hantverk och måleri.[112]

Att vara medlem i en etnisk organisation, med sitt hemspråk och kultur i fokus, är en viktig del av integrationsprocessen. Föreningarna fungerar både som en länk till de samhällen som medlemmarna nu lämnat och som en ingång till det svenska samhället. Aktiviteterna är öppna för alla, oavsett tidigare utbildningsnivå.[113]

Tillsammans med föreningarna bygger ABF Göteborg ett nätverk för uppsökande verksamhet. Över 50 personer är aktiva i att skapa kontakt med människor som vill ha hjälp med bland annat undervisning i svenska. Genom satsningen skapar ABF mer verksamhet i miljonprogramsområden med målsättningen att minska kunskapsglapp och stärka den lokala demokratin. Ett annat mål är att också skapa ett bredare deltagande i ABF Göteborgs övriga verksamhet. Cirka 100.000 deltagare per år registreras i aktiviteterna (ej unika deltagare).[114]

ABF Göteborg har upprättat studiecenter i flera förorter runt Göteborg, där flera föreningar samarbetar kring gemensamma resurser som studierum och kontor. Genom att etablera den här typen av fysiska center skapas lokal samanhållning där människor med olika bakgrund arbetar tillsammans – de sätter egna mål och bidrar med ett dynamiskt

”Att vara medlem i en etnisk organisation, med sitt hemspråk och kultur i fokus, är en viktig del av integrationsprocessen. Föreningarna fungerar både som en länk till de samhällen som medlemmarna nu lämnat och som en ingång till det svenska samhället.”

111. Föreningar som fokuserar på kulturen från ett visst land (eller cirklar och arrangemang för människor med ett gemensamt ursprung) kallas ofta för ”etniska föreningar” eller ”etniska kulturföreningar”, i studieförbundsvärlden. Tidigare användes termen ”invandrarföreningar”. Ingen av de här termerna är rättvisande – förhoppningsvis kommer termen bytas mot något mer mångfacetterat inom kort.

112. SOLIDAR – Briefing #63, Building learning societies: Empowering people through non-formal and informal learning, Solidar Foundation, 2014

113. SOLIDAR – Briefing #63, Building learning societies: Empowering people through non-formal and informal learning, Solidar Foundation, 2014

114. SOLIDAR – Briefing #63, Building learning societies: Empowering people through non-formal and informal learning, Solidar Foundation, 2014

center i närområdet dit människor kan komma och skapa egna studieaktiviteter och lära tillsammans.[115]

Den här typen av resurser finansieras idag av den statsbidragsberättigade folkbildningsverksamheten men möjliggör samtidigt viktig verksamhet utan den typen av stöd – som öppen verksamhet, ”drop in-studier” och verksamhet utan krav på kontinuerligt deltagande. Att skapa verksamhet med hög tillgänglighet och låga krav är viktigt som en första byggsten för att skapa vidare förtroende och vilja att exempelvis studera mer organiserat. I ett framtida Kunskapslyft skulle speciella resurser kunna avsättas specifikt för den här typen av center och verksamhet, frikopplat från studiecirklar och kulturarrangemang. Studieförbunden har kontakterna och kunskapen att snabbt kunna utvidga den typen av samarbeten och på så vis skapa nya pusselbitar till den helhetslösning som krävs för ett framgångsrikt kunskapslyft.

SPRÅNGBRÄDA OCH ANDRA CHANS FÖR UNGDOMAR SOM VARKEN ARBETAR ELLER STUDERAR

Ungdomar som varken arbetar eller studerar – en benämning och problembeskrivning i ett, som återkommer i såväl den svenska som den europeiska diskussionen om utbildning och arbetsmarknad. Men vad finns bakom de där orden? För många är skolan problematisk. Det beror på en rad olika faktorer (och kombinationerna av dem) – hemmiljön, strukturella orättvisor, inlärningsproblematik, psykisk ohälsa och så vidare och så vidare. Bakom den där benämningen finns lika många orsaker som det finns drabbade individer. Och därför krävs lika många unika lösningar.

ABF Gästrikebygden har försökt ta sig an den här komplicerade problematiken i olika projekt med extern finansiering. Den mest framgångsrika verksamheten är ”Språngbrädan”, en alternativ vuxenutbildning för unga vuxna som har fallit mellan stolarna bland samhällsinstanserna. Utbildningen vänder sig till personer mellan 20 och 30 år som inte har fullvärdig gymnasiekompetens. Det finns inga tidsbestämmelser kring studierna på Språngbrädan. Deltagarna finns i verksamheten den tid det krävs och fokus ligger lika mycket på social kompetens och rutiner i vardagen som på ämnesundervisning i basämnen.[116] ABF Gästrikebygden är huvudman för Språngbrädan men verksamheten finansieras till stor del via medel från Göranssonska Stiftelserna,[117] något som är avgörande för verksamheten eftersom formerna inte är kompatibla med kraven för statsbidragsberättigad folkbildning. Verksamheten startade redan 1999 och var då ett lokalt försök att hitta pusselbitar i den lokala lösningen för Kunskapslyftet i Sandvikens kommun. Då fanns möjlighet till specifikt studiestöd till deltagarna och socialtjänsten och arbetsförmedlingen var delaktiga i satsningen. Idag har de flesta deltagarna bara vanligt försörjningsstöd men ett visst samarbete finns med Försäkringskassan och Individ och Familjeomsorgsförvaltningen.[118]

115. SOLIDAR – Briefing #63, Building learning societies: Empowering people through non-formal and informal learning, Solidar Foundation, 2014

116. Språngbrädan – Historik om Språngbrädan, 2010, på Språngbrädans hemsida 28/2/16

117. Göranssonska Stiftelserna, hemsida 28/2/16

118. Språngbrädan – Historik om Språngbrädan, 2010, på Språngbrädans

Sedan starten har nära 200 deltagare varit inskrivna på Språngbrädan och en majoritet av dem har efter en tid kunnat gå vidare till arbete eller formella studier.

ABF Gästrikebygden försökte återskapa Språngbrädans framgångsrika upplägg i Gävle genom satsningen ”Andra Chansen”, som finansierades med ESF-medel.[119]

Den här typen av verksamheter är ett gott komplement till mer formell vuxenutbildning och högre utbildning. Ungdomar som upprepade gånger misslyckats med studier och som upplevt strul och motgångar i kontakt med myndigheter behöver individanpassade insatser i kombination med gemenskap och tydliga sociala sammanhang. Det behövs en period av uppbyggande insatser för att skapa tilltro till såväl den egna förmågan som samhället i stort. Det är beklagligt att verksamheter som Språngbrädan är beroende av externa medel från stiftelser eller EU-program. Studieförbunden skulle kunna bedriva liknande insatser i större skala om det fanns en passande verksamhetsform och kontinuerligt, långsiktigt stöd. I det nya Kunskapslyftet bör den här typen av insatser uppmärksammas och möjliggöras i större skala – för att undvika att ungdomar med ett trassligt förflutet möter ännu ett sammanhang som de tvingas lämna i besvikelse.

VALIDERING HOS STUDIEFÖRBUNDEN

Runtom i Europa pågår en livlig debatt om validering och senare i år slutrapporteras ett europeiskt utvecklingsprojekt där aktörer inom vuxenutbildning och icke-formellt lärande har undersökt hur folkbildningsmässiga metoder skulle kunna användas för validering[120]. Som tidigare nämnts i den här skriften arbetar även regeringen med valideringsfrågan, med en specialtillsatt kommitté.

De svenska studieförbunden har en gemensam arbetsgrupp för valideringsfrågor, hos intresseorganisationen Studieförbunden. Tillsammans har de tagit fram valideringsmoduler, som ett steg mot ett gemensamt NQF – National Qualification Framework. Satsningen är en del av EQF – European Qualification Framework. Inom ramen för samarbetet drivs också ett utvecklingsprojekt med stöd av Allmänna Arvsfonden – med målet att testa valideringsmetoder för ungdomar.[121]

Det förefaller naturligt att den svenska folkbildningen också får vara en aktiv röst i regeringens fortsatta arbete kring validering. Validering skulle kunna vara en stor del av det nya Kunskapslyftet, där studieförbunden både skulle kunna validera arbetslösa och guida dem vidare till lämplig utbildning, praktik eller arbete.

> ”Ungdomar som upprepade gånger misslyckats med studier och som upplevt strul och motgångar i kontakt med myndigheter behöver individanpassade insatser i kombination med gemenskap och tydliga sociala sammanhang.”

hemsida 28/2/16

119. Svenska ESF-rådet – Andra Chansen (Projektbanken) 2015, på ESF:s hemsida 28/2/16

120. Oliveira – Adult Education can improve validation systems in Europe, Kerigma 2015, på EAEA:s hemsida 28/2/16

121. Studieförbunden – Valideringsgruppen, 2015, på Studieförbundens hemsida 28/2/16

PRAKTIK OCH BEREDSKAPSARBETEN GENOM STUDIEFÖRBUNDEN

Studieförbunden har ett brett och unikt nätverk i det svenska samhället. Genom sina medlems- och samarbetsorganisationer finns beröringspunkter med hela det svenska civilsamhället. Dessutom är studieförbundens egna verksamheter mångfacetterade och innehåller vitt spridda aktiviteter. I det nya Kunskapslyftet skulle de här kontaktytorna och plattformarna kunna användas för praktik och beredskapsarbeten. Organisationer och föreningar i ideell sektor har ofta behov av fler personalresurser och även studieförbundens egna verksamheter går att stärka.

Studieförbunden med medlems- och samarbetsorganisationer erbjuder en unik möjlighet att bygga en komplett utbildningskedja, från uppsökande insatser till validering, kompletterande utbildning, arbetsträning eller praktik och anställningar med eller utan särskilt stöd. I samarbete med Arbetsförmedlingen skulle studieförbunden kunna ta en större roll för praktik och beredskapsarbeten, med fokus på individbaserade lösningar och meningsfulla aktiviteter i ideell sektor.

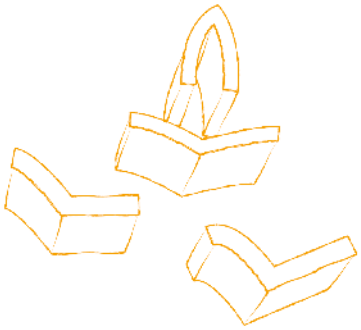

Det första kunskapslyftet var en av de viktigaste samhällsreformerna i modern tid. Den möjliggjorde för väldigt många människor med kort formell utbildning att skaffa sig kunskaper för att kunna ta sig vidare i livet och på arbetsmarknaden. Regeringens ambitioner att bygga ett nytt kunskapslyft står i fokus för denna första rapport i serien ABF Opinion, som syftar till att bredda debatten om utbildning, bildning, kultur, folkrörelser och ett inkluderande samhällsbygge.

Ska man förverkliga ett livslångt lärande för alla bör man ge mest till de som fått minst. Och då räcker det inte med att tillskapa fler utbildningsplatser. Studiemotiverande och uppsökande insatser, öppen verksamhet och fungerande studiefinansieringssystem för vuxna deltagare är nödvändiga för att kunskapslyftet ska nå de som mest av allt behöver det – och de som löper störst risk för marginalisering och arbetslöshet.

ABF och de övriga studieförbunden gör redan mycket för att ge människor verktyg att förändra sina liv och sina förutsättningar på arbetsmarknaden. Denna rapport visar att studieförbunden kan bruka sina unika förtsättningar och nätverk för att göra än mer – om regeringen har den politiska viljan och modet att förändra.

ABF